

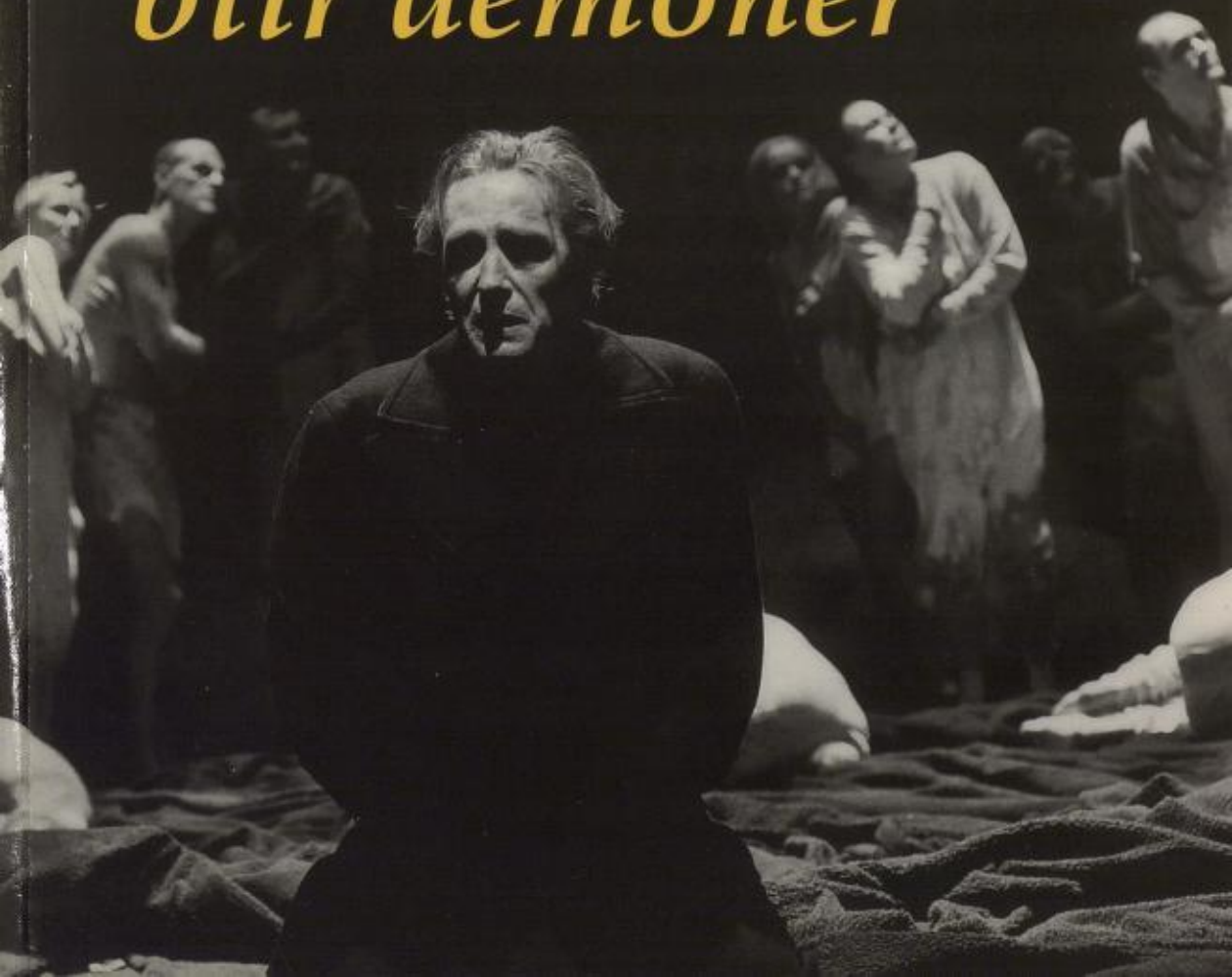
DYADE

nr. 4 1995

Løssalg kr. 50,-

Ibsen • Hamsun • Jensen • Solstad • Dylan

Når drømmer blir demoner

DYADE

4/1995 27. årgang

Tidsskrift for kultur, filosofi,
psykologi, samfunn

DYADE drives på
idealistisk basis.
Ingen mottar økonomisk
godtgjørelse for bidrag.
Evt. overskudd går til
organisasjonen Acem.

Postadresse:
Postboks 2559 Solli,
0202 Oslo

Besøksadresse:
Huitfeldtsgt 49, 0202 Oslo
Telefon: 22 83 04 83
Telefax: 22 83 18 31
Postgiro: 0805 2 09 42 33

Trykk/opplag:
Allkopi/2300
Utkommer 4 ganger i året

Abonnement 1996:
Kt. 160,-

Redaktør:
Ole Nygaard

Redaksjon:
Turid Berg-Nielsen
Rolf Brandrud
Halvor Eifring
Carl Henrik Grøndahl
Eirik Jensen

Layout:
Trygve Fridstrøm

Administrativ leder:
Harriet Bruhn

Redaksjonsråd:
Ole Gjems-Onstad
Torbjørn Hobbøl
Are Holen
Anders Lindseth

Forside: «Peer Gynt» på Den
Nationale Scene 1993.
Foto: Hans Jørgen Brun

Dyade takker alle som har
bidratt med artikler eller
bilder til dette nummeret

ISSN 0332-5792

Ole Nygaard:

Det totalitære spøkelse.

Om Knut Hamsun og Dag Solstad side 2

Kjetil Bang-Hansen:

Bukk fra luften, bukk fra bunden.

Noen betraktninger rundt

Henrik Ibsens «Peer Gynt» side 13

Tom Eide:

Det umulige det varvittige det vidunderlige

Utopi og desillusjon i Axel Jensens romaner side 22

Ole Nygaard:

Bob Dylan og det truede selv side 46

Terje Nilsen:

No direction home.

Bob Dylans lyrikk..... side 52

Farlig og fascinerende

Dette Dyade tar deg inn i drømmenes fascinerende og farlige verden. Ikke inn i nattens drømmer. Ikke inn i dagdrømmeserier. Nei, inn i noen av de drømmer som er rettesnorer for våre liv, de forestillinger vi har om hvordan livet helst burde være. Vi skriver mest om hva som skjer når drømmene «tar av», mister kontakten med virkeligheten, fyller tomhet eller fører inn i ekstreme livsvalg. Men også om forsoning og ny mening. Henrik Ibsen, Knut Hamsun, Dag Solstad, Axel Jensen og Bob Dylan er vårt materiale.

Vi lever i en tid som er lite preget av store drømmer og visjoner. Det begynner å bli lenge siden en av de nye franske filosofene sa noe sånt som at «Gud er død, Marx er død og jeg har det ikke særlig bra jeg heller». Så hvorfor skrive om drømmer? Fordi de ikke er borte. Fordi de lever som en understrøm i oss. Fordi vi igjen og igjen fanges og forføres, tror sterkt og kolliderer med virkeligheten. Alle er vi i slekt med Peer Gynt. Dyade utforsker dette vanskelige livsfeltet.

Vi vet at mange bruker bladet i diskusjonsgrupper og i studieøyemed. Derfor begynner vi fra dette nummer med noen diskusjonsspørsmål til endel av artiklene. Vi håper de kan være til hjelp i den uuttømmelige høyttenkning rundt livsspørsmål.

God lesning og en takk til alle bidragsyterne til dette nummeret.

OLE NYGAARD

DET TOTALITÆRE

SPØKELSE

*Om Knut Hamsun
og Dag Solstad*

*Bjørn Floberg som Rolandsen i filmen "Telegrafisten",
bygd på Hamsuns roman "Sværmere"*

Ett sted i sine bøker har Dag Solstad antydnet en tilknytning til Knut Hamsun. Han kaller en sentral person for Knut Pedersen, som var Hamsuns opprinnelige navn. Dette er neppe tilfeldig. Tross store forskjeller er det et forunderlig og dyptgripende slektskap mellom de to forfatterne - først og fremst i livsholdning. Begge skriver om utopiske drømmer, begge hater de sin egen samtid, begge gir sterke skildringer av desillusjon og selvoppgivelse. Og begge gjør totalitære politiske valg.

Forbindelsen mellom Hamsun og Solstad ligger ikke klart i dagen. I det ytre hører de heller hjemme i helt forskjellige verdener. Men de underliggende likheter er slående: Følelsen av tomhet og nederlag, forakten for den moderne, vestlige livsstil, den beske samtidskritikken. Begge skaper de seg et Utopia, fjernt fra sitt eget samfunns realiteter.

Politisk står de milevidt fra hverandre. Hamsun med sin reaksjonære avsky for fremskrittet og lengsel tilbake til et enkelt bondesamfunn, holdninger som bidro til at han ga sin tilslutning til Hitler og nazismen. Solstad med sin kommunistiske drøm om det klasseløse samfunn og forherligelse av Maos Kina. De havnet på hvert sitt ytterpunkt av den politiske høyre-venstre-skala. Men på merkelig vis er det som om skalaen krummer seg slik at de ekstreme ytterpunk-

tene finner sammen i et dypere fellesskap.

Både Hamsun og Solstad er meget omstridte forfattere, og det av tilsynelatende nokså forskjellige årsaker. Spørsmålet er om ikke de underliggende likhetene kan bidra både til å forklare noen av de indre spenningene og konfliktene i bøkene og til å kast nytt lys over den politiske og ideologiske strid som har rast rundt dem.

GRUNNSTEMNINGER

La oss gå nærmere inn på spenningene og se på noen grunnstemninger, først i Hamsuns bøker. En tone er svermerisk, naturromantisk, erotisk og ekstatisk, preget av harmoni og samklang, sterkt i slekt med utopien. En annen grunn tone preges av desillusjon. Gjennom Hamsuns verker finner det sted voldsomme svingninger mellom disse grunn tonene - svingninger som finner sted mot en klangbunn av tomhet, depresjon, selvoppgivelse og død. I et slikt spenningsfelt av eksistensiell desperasjon kan utopiske og totalitære politiske valg oppstå, ut fra et sterkt ønske om brudd med det nåværende, til-

Knut Hamsun

Dag Solstad

dels uutholdelige, liv. Det går ikke, slik mange kritikere har hevdet, noen nødvendig linje fra Hamsuns bøker og til hans stillingtagen på nazismens side. Men det er ikke til å komme fra at det i bøkene finnes holdninger som kan peke i retning av slike valg.

Hamsuns utopi finner vi først og fremst i nobelprisromanen, «Markens grøde». Hovedpersonen, Isak Sellanrå, lever et harmonisk liv i pakt med naturen og årstidene, fjernt fra og upåvirket av det moderne livs hektiske rastløshet og tomme jag. Livet er hardt og strevsomt, men med en dyp mening. Det enkle bondelivet er tilfredsstillende, mens det moderne industrisamfunnet er en eneste stor avsporing. Den ene av Isaks sønner blir på gården og lever et godt liv. Den andre tar utdanning, fanges av uegentligheten i det omkringliggende samfunnet og blir rotløs og ulykkelig.

Denne boken beskriver Hamsuns ideal og samtidig det han sterkest tar avstand fra. Det er et unyansert virkelighetsbilde, hvor en livsmåte forherliges og en annen svartmales. Likevel, Hamsun griper in-

«Der går Isak og sår, intet annet enn en kværnkall av skikkelse, en kubbe. Han går i hjemnevirkede klær, ulden er av hans egne sauer, støvlerne av hans egne kalver og kjoer. Han går religiøst barhodet mens han sår, øverst opi hodet er han snau, men ellers skammelig hårrik, det står et hjul av hår og skjæg om hans hode. Det er Isak, markgreven.»
Fra sluttkapitlet i «Markens grøde» med tegning av Karl Erik Harr.

tuitivt noe av det moderne menneskes eksistensielle krise. Fra et enkelt bonde-samfunn med trygge sammenhenger og en samlende religion kastes det inn i et industrisamfunn med flytting og ustabilitet, oppløsning av storfamilie og nettverk, konkurrerende ideologier og stadige forandringer. Hamsuns reaksjon er å søke bakover - til det som var. Det er en meget problematisk posisjon, som preges av en tilbøyelighet til ikke å ta realiteter inn over seg, til å skape en drøm der virkeligheten blir for vanskelig.

DESILLUSJON

Drømmen i «Markens grøde» har sitt motstykke i flere desillusjonsromaner fra Hamsuns hånd. Hans siste roman, «Ringgen sluttet», er et godt eksempel. Den kom i 1935, da forfatteren var 76 år gammel. Hovedpersonen er Abel Brodersen, en begavet og sjarmerende, men svært sammensatt person. Med viten og vilje går han til grunne og ender opp med å bo i et usselt skur ved jernbanelinjen. Mat skaffer han mest ved å stjele. Den store arven etter faren øder han bort, hovedsakelig ved å hjelpe folk som er i penge-nød. Han blir skaffet en god jobb som han skjøtter bra, men stikker brått av fra det hele. Etter et år er han tilbake i byen og slår seg til i skuret igjen. Miljøet i byen preges av oppløsning og forfall. Hele romanen er en symfoni over uegentlig liv, tomhet, uforløst kjærlighet, grå ekteskap, utroskap, uforpliktet erotikk, uekte vennskap, utilslørt egoisme, konkurser og personlige fallitter.

De to romanene representerer ytterpunkter på svingninger som går gjennom hele forfatterskapet. «Pan» er et

godt eksempel. Romanen åpner med naturromantikk og intens forelskelse og ender med at Glahn provoserer en annen til å drepe ham. Han bryr seg ikke om å leve fordi han ikke fikk Edvarda, som han aldri kan glemme. Mangelen, frustrasjonen, avbrutt av korte perioder av ekstas-tisk forelskelse, naturnærhet og suksess, er en rød tråd i forfatterskapet, som åpner med å skildre den mest fundamen-tale mangel, «Sult». Jeg tror det er en sult som må gis utvidet betydning: Den er dypest sett eksistensiell.

KINA SOM UTOPI

Samme type konflikt finner vi hos Dag Solstad. Som nevnt i innledningen har han et sted knyttet en vag forbindelseslinje til Hamsun. Hovedpersonen i «Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelse som har hjemsøkt vårt land» (1981) heter Knut Pedersen, slik Hamsun opprinnelig gjorde. Det er også navnet på hovedper-sonen i noen av vandrerromanene.

Dag Solstads Utopia er annerledes enn Hamsuns. Kommunismen er hans drøm, og Kina er drømmelandet. Nærmest le-gendarisk er beretningen om det kine-siske postbudet i «Arild Asnes 1970». Dette er omvendelsesboken der forfatte-ren Arild Asnes blir kommunist, inspi-rert av kulturrevolusjonen i Kina. Post-budet lever etter Maos læresetning «tjen folket». Dermed kan jobben fylle hele til-værelsen med mening. Hvordan er det mulig for et postbud, som ikke har et yrke av den typen man vanligvis tenker på når det er snakk om å ta med seg arbeidet hjem? Jo, det finnes alltid noen brev med mangelfull eller ingen adresse, brev som

et vanlig postbud ikke føler noe ansvar for, siden avsenderen ikke har brydd seg nok med å sørge for at det kan bli bragt frem til rette vedkommende.

Men ikke slik med Maos postbud. Hvert eneste mangelfullt adressert brev er for ham en gåte han med hele seg går inn for å løse. Med all sin kjennskap til gater, veier og folk i distriktet prøver han ut fra de sparsomme opplysningene på brevene å finne frem til riktig adressat. I månedsvis kan han tenke og gruble seg frem til gåtens løsning.

Denne historien hadde Arild Asnes lest og slukt. Slik var det mulig å leve i Kina, der Mao var den store inspirator. En helt annen meningsfylde åpnet seg enn det det ekle Vesten kunne gi. Selv det enkleste og mest trivielle arbeid kunne lades med sterkt innhold og engasjement og løfte mennesket ut av gråheten og tomheten.

DRØM SOM SVIKTET

Kommunismen preger Solstads bøker de følgende 20 år. Først optimistisk, så mer og mer nederlagsdømt. I de to siste romanene er ikke kommunismen nevnt med ett ord. Men disse bøkene må forstås på bakgrunn av en drøm som har sviktet, og også som uttrykk for at forfatteren er blitt eldre. De dreier seg begge om frustrerte, middelaldrende menn. «Roman 11, bok 18» (1992) handler om Kongsberg-kemneren Bjørn Hansen, som etter først å ha forlatt sin kone og sitt lille barn og mange år senere sin samboer, i frustrasjon over at livet ikke har gitt det det skulle, foretar en vanvittig protest-handling. Han bestikker to leger til å erklære seg invalid, setter seg for resten av livet i rullestol og går inn i en passiv

trygdetilværelse. Adressatene for protesten kan ikke være andre enn Vårherre og ham selv, for det er ingen, foruten legene, som vet at invaliditeten er fingert. I realiteten er det en handling på randen av selvmordet.

«Genanse og verdighet» (1994) handler om den livstrette lektoren Elias Rukla som føler at han er i ferd med å falle helt ut av samfunnet. En dag lager han skandale i skolegården og føler at han aldri kan vende tilbake. Gjennom den selvdestruktive handlingen setter han hele sin tilværelse på spill - sosialt fellesskap, økonomi, ekteskap. Det er som om en undergangsdrift slår igjennom og tar over styringen av livet hans.

SPLITTET VIRKELIGHET

Innledningsvis ble Solstad og Hamsun omtalt som svært omstridte forfattere. Mye taler for at det er knyttet til hvordan de vekselvis hvit- og svartmaler virkeligheten. Oppturene er forførende, oppløftende lesning som river leseren med, eller kan gjøre det. Noen blir tvert imot provosert og føler at dette er glansbilder. Men den virkelige provokasjonen kommer når drømmene slår over i ekstreme politiske valg, slik de hos Solstad gjør i bøkene, hos Hamsun utenfor. Eller når nattsiden av drømmene kommer, som desillusjon, svartsyn, undergangstemninger og selvmord. Slik forfatterne selv skildrer en splittet virkelighet som pendler mellom drøm og desillusjon, slik synes reaksjonene på dem også å være splittet - mellom ukritisk dyrkelse og den sterkeste fordømmelse. Det er som om begge mobiliserer både hat og kjærlighet hos sine lesere og slik fremkaller de

Hos Hamsun er veien kort fra lykkelig forelskelse til tragedie og død. Lasse Kolsrud som Glahn og Sofie Gråbøl som Edvarda i filmen «Pan», regissert av Henning Carlsen.

stemningene som bøkene svinger rundt.

Hva er dynamikken i de kraftige svingningene? Hva er forbindelseslinjen mellom drømmene og nederlagene? Det synes å være en underliggende tomhet, en følelse av at livet dypest sett er meningsløst og gledesløst. Sterke håp og drømmer bidrar til å holde tomheten unna i kortere perioder. Når de brister, presser depresjonen på. Livet slik det egentlig er, er vanskelig å holde ut.

ROTLØSE VANDRERE

Hamsuns rotløse vandrere på flukt fra seg selv i seg bærer denne livsstemningen. Solstad beskriver den svært direkte i den lille «Selvbiografi 27/1-67 kl. 17.40», som finnes i novellesamlingen «Svingstol». Den gjengis i sin helhet:

«Når jeg tenker tilbake på det liv jeg hittil har levd (jeg er 25 år) er det lite eller ingenting jeg tenker tilbake på med glede. Når alt kommer til alt, er det mest forbausende at jeg ennå tror eller later som jeg tror at det noensinne skal bli bedre. Det blir det ikke, men likevel våkner jeg om morgenen, kler på meg og er opp hele dagen.»

Den samme undring over at vi i det hele tatt orker å leve, finnes hos Hamsun, ofte uttrykt i ironiske vendinger. I «Siste kapittel» lar han en pasient ved et sanatorium gå og snakke om å ta livet av seg gjennom hele boken, men da bygningen i slutten av boken står i lys lue, er «selvmorderen», som han konsekvent omtales som, blant de få som redder seg - gjennom en bortimot akrobatisk øvelse nedover en takrenne og et tigersprang

over på en motstående bygning. Deretter går han ut i skogen for å ta livet av seg, fordi kona mistet livet i brannen. Men han gir opp forsøket og tusler bort til en seter i nærheten. Tross alt det svartsyn og den følelse av mislykkethet som gjennomstrømmer denne boken, er det likevel livsviljen som seirer til slutt. Livet fremstilles som smertefullt og tomt, men likevel er det krefter i oss som gjør at vi holder ut.

VOLDSOMT HAT

Den underliggende tomhetsfølelsen de to beskriver, går hånd i hånd med sterke aggressive følelser overfor den samtid de lever i. Et gjennomgangstema i Solstads bøker er et voldsomt hat mot den vestlige verden og dens verdier. I Hamsuns skjønnlitterære verker kommer aggresjonen til uttrykk i mer fordekt form, men den er ikke til å ta feil av. I sine polemiske artikler er han svært direkte i sin forakt for den moderne verden og dens livsstil. Trolig er det grunnlag for å se en sammenheng mellom tomhetsfølelsen og aggresjonen. En underliggende misnøye med tilværelsen vil naturlig nok gi opphav til sinne, hva det enn måtte rette seg mot.

Hamsun er blitt beskyldt for å forføre. Det er mye sant i det, men det motsatte er like sant. Tragediene står i kø gjennom forfatterskapet. Han fremviser omsvøpssløst både drømmene og nederlagene, helt fra første stund.

Drømmeren i knipe. Fra «Telegrafisten».

DET FORJETTEDE LAND

Det samme gjør Solstad. Det er som om han i sin første novelle, «Emigrantene» (1965), foregriper hele den desillusjonsbevegelse forfatterskapet etterhvert er blitt. En gruppe emigranter fra et lut fattig og krigsherjet land forsøker å komme inn i et annet land - «det forjettede land». De er fattige og har ingen ting, uten et håp om å slippe inn i det landet som kan gi dem en helt annen og rikere tilværelse. Men ingen fattige slipper inn - bare de som er rike fra før.

Kontrolløren passer på det. I slutt-avsnittet, «forfatterens anmerkning», skriver han:

«La gå at landet som for de fattige er det forjettede land, tilhører de rike, de sterke, men ingen rik, ingen sterk har noensinne hatt et slikt lys i sjelen som det enhver fattig jævel en eller annen gang under sin livslange forgyeves seilas mot det forjettede land har kjent eller vil kjenne. En hvitglødende lengsel mot det umulige, mot det fåfengte, denne lengsel er som et gjennomborende spyd i sjelen, og som en eller annen gang vil

flamme i lys lue og fortære enhver fattig, fillete tigger og gjenføde ham i et ubegriplig sekund til en keiser av lys i en verden av stråler.»

Den eksistensielle uroen, misnøyen, håpet om noe annet gis her en egenverdi og settes over den tilfredshet og stillstand som preger «de rike». De som har lengselens evne og ikke er sløvet av en godmett tilværelse uten bekymring, det er de egentlig rike. En eller annen gang skal de belønnes. Det er påfallende hvor sterkt novellen er preget av religiøse metaforer. I den sammenheng er det grunn til å nevne at flere har kommentert de religiøse aspektene ved den omvendelse til kommunismen mange gjennomgikk rundt 1970.

Teksten inneholder er klar og ureflektert motsigelse: De fattiges lengsel retter seg mot det utopiske, forjettede land.

Det representerer drømmen om et nytt og bedre liv. Samtidig er selve lengselen holdt opp som noe positivt. Men om man kom inn i drømmelandet og ble en av de rike, da ville jo lengselen forsvinne. Målets oppfyllelse ville bety lengselens undergang. Hva er da mest verdifullt, lengselen eller det forjettede land? Forfatteren slutter novellen med en hyllest til lengselen - dette gjennomborende spyd i sjelen som skal føre til gjenfødelse. Det virker som om det er den han setter høyest - at det rikeste menneske er det som har lengselen i seg. Men det virker ikke

som et gjennomreflektert ståsted fra forfatterens side, noe den senere utvikling i forfatterskapet forsterker inntrykket av. Lengselen går mer og mer over i desillusjon. Egentlig er det vel her snakk om lengsler av en type som i seg har innebygget mangel på tilfredsstillelse. Det man får er aldri nok. Bare det uoppnåelige er virkelig interessant. På den måten blir den underliggende livsfølelsen hele tiden bekreftet.

DRØMMERENS DILEMMA

Både Hamsuns og Solstads forfatterskap viser drømmerens dilemmaer. Han er skjebnebestemt til å komme i konflikt med virkeligheten. En slik kollisjon kan skape forsoning med realitetene og ny erkjennelse, men det skjer ikke hos de to. I stedet kommer desillusjon og resignasjon. Som hovedpersonen sier i Solstads roman om gymnaslærer Pedersen: «Ingen ønsker å konfrontere seg frivillig med en snikende mistanke om at en har basert sin ungdom og sin framtid på en illusjon, på en løgn, på en fantasi.»

Et annet forhold er at det ligger voldsomme og destruktive krefter i den type utopiske visjoner de to henter næring fra. Begge har støttet totalitære politiske retninger som har satt veldige blodspor i vårt århundre. Her gir disse to forfatterskapene innsikt i noen av de menneskelige drivkrefter bak totalitære valg, enten valgene er politiske eller religiøse.

Hovedpersonen i Solstads siste roman, Elias Rukla, gjennomgår med en skoleklasse og fortaper seg, til elevenes stigende irritasjon, i en passasje der den mislykkede idealisten Gregers Werle ut-

bryter at livet ikke er verdt å leve hvis ikke Hedvigs selvmord fører til personlig vekst hos Hjalmar Ekdal. En mislykket idealist som sier at livet ikke er verd å leve - det samler i seg noe av essensen i det Dag Solstad har skrevet om de siste 30 årene.

LITTERATUR OG POLITIKK

Man skal være svært forsiktig med å trekke bastante slutninger fra skjønnlitterære verker til forfatterens meninger, holdninger og personlighetstrekk. Men å benekte helt at det kan være sammenhenger mellom liv og verk, vil være like meningsløst, særlig når sammenhengene er åpenbare og kan bidra til å kaste lys både over verkene og forfatterne.

I Solstads bøker er saken klar. Han skriver om en rekke mennesker som omvender seg og blir kommunister - slik forfatteren selv gjorde. «Arild Asnes 1970» er vel på mange måter selvbiografisk. Men lenge før kommunismen kom inn i forfatterskapet, fantes holdninger som peker mot et utopisk valg.

I Hamsuns verker er sammenhengene mindre åpenbare, noe som krever større forsiktighet i konklusjonene. Der er det mer slik at vi kan se holdninger i slekt med det utopiske og totalitære, på samme måte som i Solstads tidlige forfatterskap. Først og fremst kompleksiteten i den menneskelige psykologi gjør at vi må være forsiktige. I alle mennesker finnes motstridende holdninger, skiftende stemninger, drømmer og bristende håp. Både Hamsun og Solstad treffer oss, fordi vi kjenner oss igjen. Hvem håper ikke at verden skulle vært mye bedre? Men vi blir ikke nødvendig-

vis totalitære av den grunn. Derfor er hverken Hamsun eller Solstad med nødvendighet totalitære.

På den annen side viser deres bøker og liv at tomhet og desillusjon, desperate drømmer og håp kan føre inn i destruktive ideologiske og politiske retninger. I et slikt klima kan selvrefleksjon ha vanskelige kår, og vi finner ikke så mye av det hos de to forfatterne. De skildrer sine personer mer som ofre for omstendigheter enn som aktive bidragsyttere. Problemer henføres til omgivelser og omstendigheter, ikke til personenes egne valg. På et vis er de i liten grad fremstilt som ansvarlige for sitt eget liv. Det er som de går i ring i seg selv. Det er kanskje derfor Hamsun kaller sin siste roman «Ringens sluttet».

Solstad og Hamsun er menneskelige, nærværende, sjarmerende og mange måter innsiktsfulle. Men likevel er det noe som mangler.

Spørsmål til diskusjon

1. Hvordan ligner forfatterskapene til Knut Hamsun og Dag Solstad på hverandre?
2. Er det bestemte typer drømmer som lett kan slå over i desillusjon?
3. Bruk Dyade nr. 3, 1990, «Vår hemmelige storhet» (fås kjøpt fra Acem-kontoret), og se om du kan påvise narcissistiske trekk hos noen av Hamsuns og Solstads personer.
4. Hvilke likhetstrekk kan finnes mellom kommunistisk og nazistisk ideologi?

Ole Nygaard, f. 1952, er journalist i Aftenpostens politiske avdeling og redaktør i Dyade.

KJETIL BANG-HANSEN

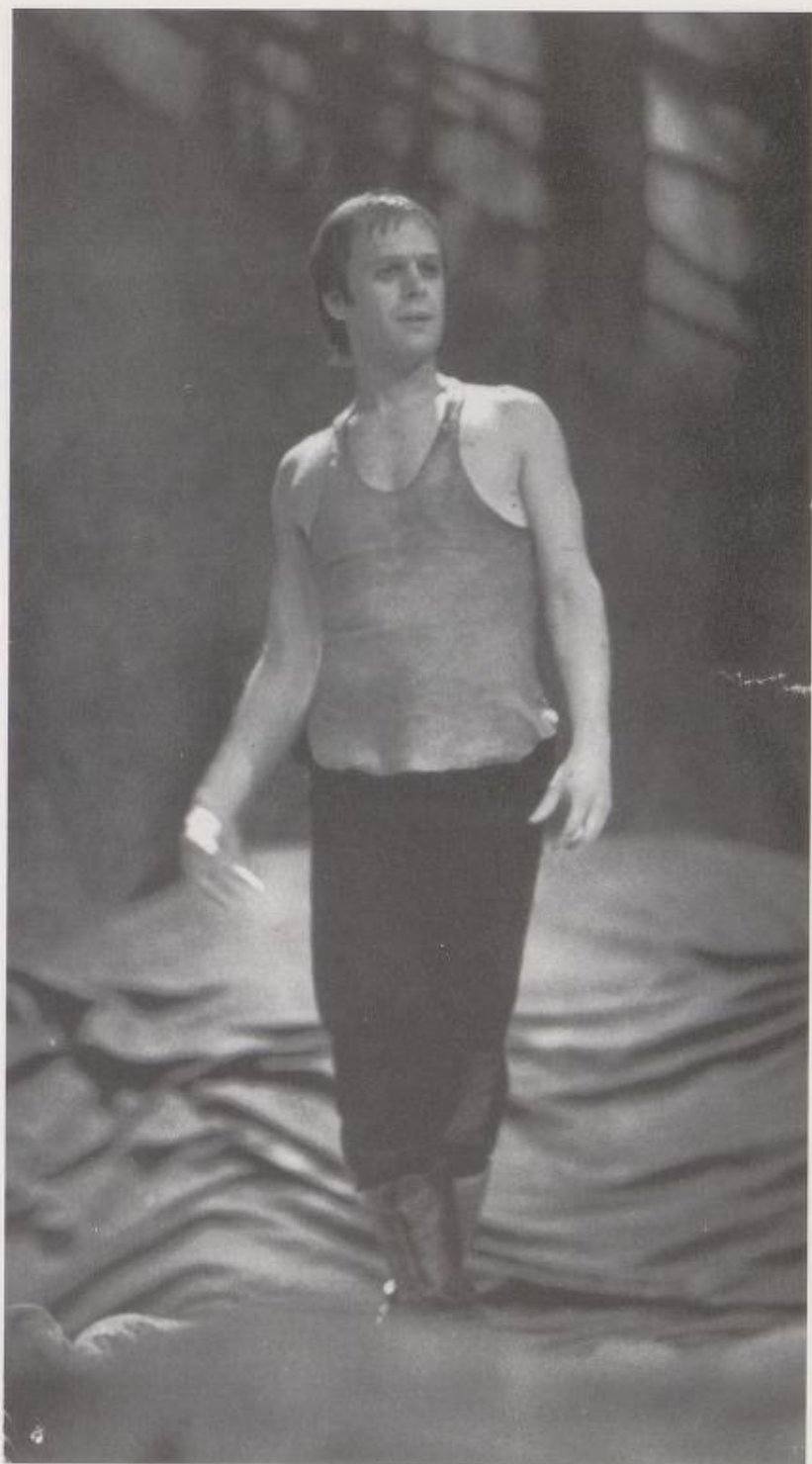
BUKK FRA LUFTEN, BUKK FRA BUNDEN

Noen betraktninger rundt Henrik Ibsens «Peer Gynt»

«Peer Gynt» handler om det å bli menneske. Peer kan først bli Peer i det øyeblikk han legger seg selv til side og kommer kjærligheten i møte. De første skritt mot Solveig til slutt, der han strekker armene frem som levende, bedende hender - er hans første skritt mot seg selv. Mot en dypere forståelse av hvem han er og hva som er hans plass i livet. Det skriver scene-kunstneren Kjetil Bang-Hansen i denne artikkelen, som viser hvilken forståelse av Ibsens drama som ligger til grunn for hans to nyskapende oppsetninger av verket.

Den litterære analyse er i teatret bare et utgangspunkt for det virkelige arbeidet som foregår på scenen. Dette arbeidet består i å møte tanker med sinn og kropp. Analyse er altså ikke teater; det er bare en av forutsetningene. Teater er fysikk. Det jeg som teatermann har ønsket å si om Henrik Ibsens «Peer Gynt», har jeg forlenget sagt. Jeg har gjort det gjennom de to ulike oppsetninger jeg har laget av diktet. Å rive mine tanker om verket ut av de fysiske, konkrete forutsetninger som forelå dengang, føles både kunstig og pretensiøst. Men la meg forsøke siden jeg er bedt om det og føler at det er viktig at den litterære Ibsen-forskning og Ibsens teater får bedre kontakt.

«Peer Gynt» er et dikt. Ikke et skuespill. Ibsen sprengte helt bevisst teatrets rammer. Vi må bør lese det slik det er

*«Peer Gynt»
beskriver en
erkjennelsesutoikling.
Jan Grønli i Kjetil
Bang-Hansens
oppsetning på
Rogaland Teater i
1978.*

tenkt: som et dramatisk dikt.

Det som alltid har fanget meg med diktet, er dets underliggende, halvt uforløste mønstre. Mange har påpekt det nærliggende i å se f.eks. på Dovregubbens Hall som et vrengebilde av storgårdstunet på Hegstad - med Dovregubben og Den grønnkledde som karikaturer av Hegstadbonden og Ingrid. Trollene er forvridde representanter for hele det samfunn Peer står overfor. Denne speilingseffekten synes så åpenbar at teatrene i sine oppsetninger ofte har latt Ingrid og Den grønnkledde, Hegstadbonden og Dovregubben spilles av en og samme skuespiller. Men særlig lenger enn dette har man som oftest ikke søkt parallellene, skjønt de fleste har fornemmet at de ligger der, og har søkt å markere dem på ulike vis.

Det er mulig at det var dette speil mellom Hegstad og Dovrehall, som fikk meg til å interessere meg for og lete videre etter disse «skjulte» mønstre i «Peer Gynt». I alle fall sto denne parallellen mellom de to hoff - bygdehoffet og berghoffet - for meg som så innlysende og så inspirerende at jeg alltid har syntet det var umulig å komme bort fra det i min lesning av teksten.

DRØMMESPILL

Godtar man en slik betraktningssmåte på Hegstad og Dovre, blir det naturlig å se om ikke diktet også på andre måter speiler seg selv. Min oppfatning og utgangspunkt for det sceniske arbeid har vært at det gjør det. Jeg er kommet til den overbevisning at «Peer Gynt» i sin kjerne like meget kan betraktes som et drømmespill og en beskrivelse av en

ren erkjennelses-utvikling som en mere eller mindre romantisk eller realistisk livsskildring.

Et slikt syn er i og for seg ikke spesielt merkelig. Det finnes mere eller mindre tykke bøker som har omtalt dette. Jeg pretenderer i det hele tatt ikke å si noe som helst nytt om «Peer Gynt». Jeg beskriver bare det som har fanget min spesielle interesse for stoffet. Nøkkel-ordet er det personlige. All kunst fordrer et subjekt. Min oppgave er å lage en oppsetning med den ytterste konsekvens teksten tillater å gjennomføre, og prøve sammen med skuespillerne å finne det nøyaktigste og samtidig mest ekstreme uttrykk for vår lese-måte.

LØGN

«Peer Gynt» åpner med påstanden om at Peer lyver. Første replikk lyder: «Peer, du lyver». Javel. Men refereres det her til en løgn, en enkeltstående løgnhistorie? Eller er det noe mere som ligger bak? Det er selvfølgelig mulig at Mor Aase tenker på skytterløgnene og bare dem. Men ser vi nærmere på Peers tidligere historie og hans videre skjebne, må det være vel så sannsynlig at morens utsagn like meget er stadfestelsen av et større problem. Hun slår fast en karakterbrist: Gutten lyver. Skytter løgnene er eksempler på noe som går langt dypere. Hun sier det selv: *Alt i hop er tøv og tant.*

Aksepterer vi dette, eller snarere føler vi at slik kan Mor Aase oppleve det, og at det bak hennes ord, ligger en forståelse av et dypere problem hennes sønn har - at vi altså ikke bare har å

Aase dør. Bjørn Skagestad og Grete Nordrå i oppsetningen på Den Nationale Scene i 1993. Foto: Hans Jørgen Brun.

gjøre med en instinktiv reaksjon på en sedvanlig røverhistorie - ja, da er det ganske sannsynlig at også Peer oppfatter dette. At han fornemmer at moren sikter dypere enn til jakthistoriene med sitt utbrudd. Peer er ikke dum - han kjenner både sitt ry og sitt rykte som skrønemaker og løgnhals. Og sin bruk av løgn som flukt og skjulested. Han er med andre ord klar over sitt eget problem, og forstår at moren mener noe mere når hun sier at han lyver.

KOLLISJON MED VIRKELIGHETEN

Det er min oppfatning at han i en slik

situasjon ganske naturlig ville velge et eventyr for å fortelle henne om sitt problem. Altså: Peer dikter historien om bukkerittet for å fortelle henne noe om løgnen: «Slik har jeg det, mor.» Historien om bukkerittet er altså ikke bare en løgn, det er også en fortelling om løgnen.

Peer bruker det han kan: å dikte. Han bruker sin fortellerkunst til å forklare noe om hvordan han trekkes mot eventyret, mot dikt og dagdrøm og - ja, nettopp: mot løgn. Han viser gjennom en historie, gjennom helt konkrete bilder, hvordan fantasien eller «rittet» fanger

ham. Hvordan det skrur ham fast og bærer av sted med ham.

Løgnen eller bukken er sterkere enn Peer. Han kan ikke drepe den: Når han dikter, mister han både kniv og slire. Det er så vidunderlig å leve i fantasien, i den seksuelle leken. Kjenne dyret mellom lendene og fare fremover gjennom drømmen.

Det er nettopp løgnen som gjør ham stor og potent. Det er i løgnen han egentlig lever. Og overlever. Men han vet også at det bokstavelig talt vil bære utfor en dag - det kommer til å gå galt. Kollisjonen mellom drøm og virkelighet, mellom bilde og realitet, den slipper han ikke unna. Dette *vet* han. Han vet bare ikke hvordan han skal takle konflikten mellom løgn og sannhet i seg selv. Før det bleke, realistiske virkelighetsbildet han kolliderer mot i tjernet dypt der nede, er så uendelig mye fattigere i sin sort-hvite stillhet enn det brusende farverike liv han kjenner mellom bena, der han pisker sin løgn og sitt kjønn gjennom luften.

PEER ER ET DYR

Peer Gynt er et dyr. Og han vet det. Han er en bukk, som alle gutter er det i en periode av sitt liv. Og i historien om bukkerittet spør han: Hva skal jeg gjøre med dyret i meg selv? Jeg vet det går galt, mor, men hva skal jeg gjøre? Dyret er jo meg, og det er så mye sterkere enn jeg!

Moren har intet svar å gi ham. Mødre kan ikke svare på sånt. De kan bare vise til ansvar og plikt, og håpe at gutten vokser det av seg...

Jeg tror altså Peer er bevisst sitt di-

lemma. Jeg velger å tro det fordi det er en tanke som inspirer meg som iscenesetter og kan gi interessante arbeidsmuligheter for den som skal spille Peer. Igjen er en analyse bare interessant og god i teatret dersom den åpner opp for skuespillerens egen kreativitet. Dersom den gir muligheter for dynamiske løsninger på scenen.

Peer føler at han er en bukk, og en bukk særtegnes av at den har et gevi - vi kaller det gjerne en krone. En krone til å henge stjerner og drømmer i. (Her er det igjen sammenhenger og speilinger: Peer bærer dyrets krone, men lengter etter keiserkronen. Han røver brudekronen, men tilbys prinsekronen hos trollene. Keiserkronen får han først på galehuset.) Det er med renbukkens krone, med drømmens krone på hodet han løper til Hegstad.

Å GI SEG HEN

Mor Aase forsto ikke hans betroelse, ville ikke forstå, og da setter han virkeligheten til side. Han setter henne over skrevs på kvernhustaket. Der kan hun sitte og ri *sin* virkelighet: Fjøset. Den virkeligheten er ikke hans. Peer tar drømmen med seg og løper.

Jeg sa at Peer var en bukk. En bukk har horn, men hva er egentlig horn? I dyreriket er de naturens egen vidunderlige, mektige krone. Men de er også noe mer. Horn er grener av hårdt ben til bruk mot fiender, til kamp for egne enemerker. De er altså ikke bare et maktsymbol, men også et middel til å utøve makt. Likefullt er horn formet som hender. Det er som om de griper

etter noe. Kronen av horn er et stivnet favntak. Hornene er forstenede hender.

Dermed står vi et nytt bilde, en ny speiling som sier noe vesentlig om diktet «Peer Gynt». Ja, noe som i realiteten berører et kjernepunkt i all Henrik Ibsens diktning. «Peer Gynt» handler, slik jeg ser det, om det å bli menneske. I henhold til Ibsen blir man først menneske i det man gir seg hen, åpner seg for et annet menneske. Gjennom kjærligheten.

SLIPPE DYREHAMMEN

Nær sagt hele Ibsens diktning, bærer dette motivet i seg. Peer kan først bli Peer, d.v.s. få en kerne og slippe ut av dyrehammen i det øyeblikk han legger seg selv til side og kommer kjærligheten i møte. De første skritt mot Solveig til slutt, der han strekker armene frem som levende, bedende hender - er hans første skritt mot seg selv. Mot en dypere forståelse av hvem han er og hva som er hans plass i livet. Hornene er blitt hender. Den stivnede kronen, dette symbolet på makt og styrke, som han har båret og dyrket, blir til myke armer som strekker seg mot et favntak mellom to jevnbyrdige mennesker.

Diktet beskriver et kretsløp, og Ibsen har tilsynelatende helt realistisk latt dette ta et helt langt liv. Frem til de to gamle møtes til noen lykkelige år i stuen der hjemme. Før gamlehjemmet igjen skiller dem ad, for å følge realismen helt ut.

Det er klart at en slik erkjennelses-utvikling, som vi her poengterer, den *kan* ta et helt liv. Men det er også en livsforståelse som kan komme i brøkdelen

av et sekund. I tiden mellom to hjerteslag. Dette er ingen modning som forutsetter alder. Derfor, og fordi Ibsen i utgangspunktet har skrevet et dramatisk dikt, har det heller aldri for meg vært særlig interessant å legge vekt på det strengt realistiske forløp i Peers skjebne. En utvikling rammet inn av stadig mere grått skjegg, og med en stukk stukket i hånden på et passende sted til slutt. Den episke realisme har, etter min oppfatning, snarere lett for å dreie oppmerksomheten vekk fra den sentrale utvikling, som er den sjelelige. Realismen almengjør menneskeskildringen og bringer ytre detaljer i forgrunnen og vektlegger en mindre interessant episk struktur.

FORKLEDNINGER

I de to oppsetningene jeg har laget, har derfor Peer hatt den samme i alder hele verket igjennom. Jeg må i denne forbindelse også tilstå at jeg heller aldri har funnet det interessant å foreta den type distansering som har vært så populært å gjøre både her hjemme og ikke minst ute i Europa: Fremføre diktet ytterst realistisk, men la Peer-rollen bli spilt av flere skuespillere. For meg resulterer dette i et totalt brudd med Ibsens egentlige tanke. Det er selve *individets* utvikling til menneske, som er hans sentrale tema.

Jeg velger altså å se på Ibsens moralitet som et indre drama mere enn som en livsskildring. Som et dikt, slik han selv kalte det. «Peer Gynt» er et scenisk dikt der skikkelsene er personifiseringer av en gutts indre egenskaper og instinkter. Som i en

drøm opptrer fenomenene i stadig nye forkledninger og beskriver et eksistensielt sprang vi alle står overfor: «Utfør stupet med oss begge!» Gjennom hele første avdeling - de tre første aktene - rir og ris Peer som en mare. Han flykter fra sine egne syner og speilbilder, virkelige som uvirkelige, men slipper aldri unna. Han lengter seg stor, og spiller liten. Han gjør seg skitten, men vil vaske seg ren. Han vil være en annen, men finner bare seg selv. Han kjemper som en gal mot røsten i seg selv, Bøygen i ham selv, som sier: «Gå utenom Peer!» Likevel går han utenom. Men han hører kirkeklokkene og vet selv hvilken vei som er den riktige - han klarer bare ikke så slå inn på den.

TROLLHALEN

Peers møte med gutten på fjellet, han som skjærer fingeren av seg, er igjen et speilbilde. Unggutten er selvfølgelig Peer selv, og fingeren som hugges av, et meget enkelt og klart symbol for både trollhale og kjærlighet uten ansvar. Peer forstår det, og vi forstår det. Ingen av oss trenger Prestens tale for å se skriften på veggen. Men det er nå engang ikke så lett å skjære kjønnsorganene av seg. Eller drømmen utav livet.

Uten vilje og kraft til et valg er gutten i de tre første aktene en kasteball mellom tanke og handling, drøm og realitet. Til slutt er han så fortvilet, føler seg så ensom og så maktesløs i kampen mot seg selv, at han stormer hjem igjen. Til mor. Til Mor Aase. Det er som om Peer vil si: Skap meg om igjen, mor - fød meg på nytt!

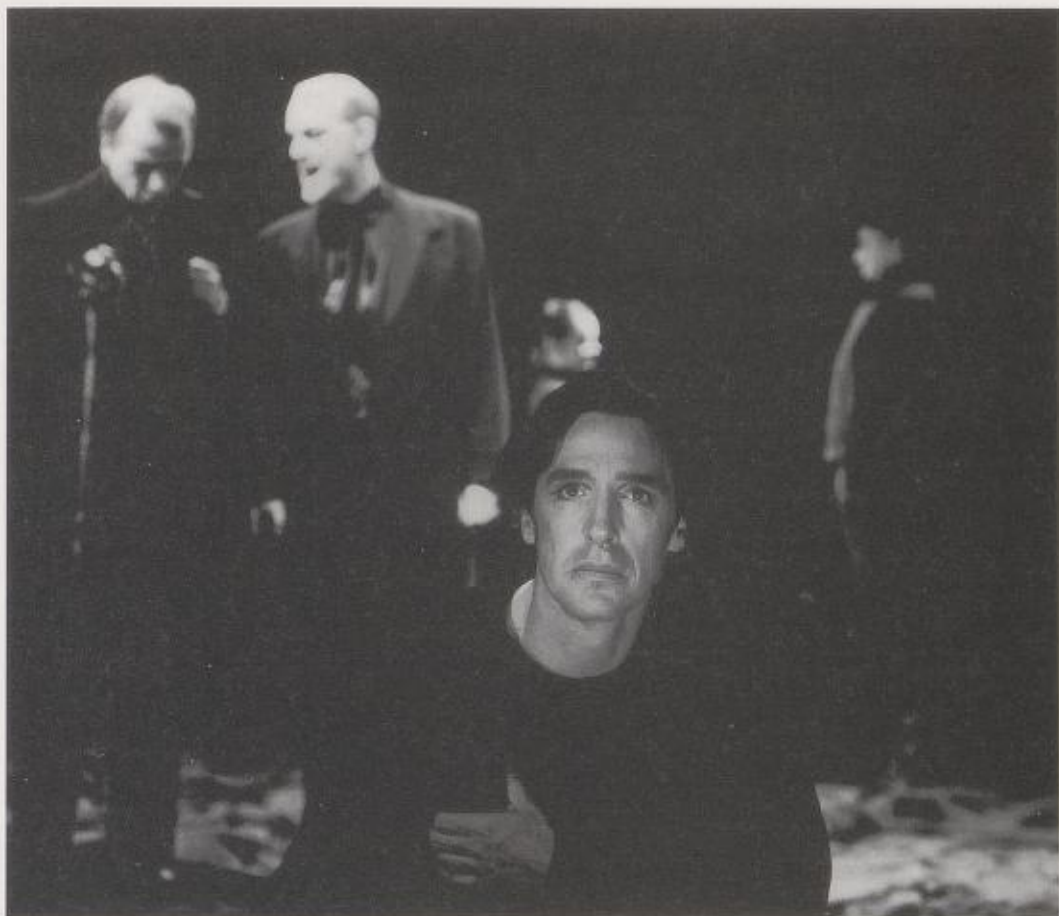
Men det går ingen vei tilbake i livet.

Utad går ikke Dovrehallens grind. Dette diktet er en moralitet, og Ibsen vil minne oss om at alt liv har bare en retning: fremover. Mot slutten. Det er for å fortelle nettopp dette at Ibsen lar moren dø der og da. Livet må leves.

De tre første aktene i «Peer Gynt» slutter seg om seg selv som en sirkel. I det vi møter Peer igjen i 4. akt er en helt annen tilværelse begynt. Han har gitt opp kampen for sannheten. Det var et dårlig prosjekt. Den kampen førte bare til nederlag. Nå har han svunget seg opp på løgner og diktningen. Han har gjort forstillingen til sitt metier. Nå bærer Peer åpent sine masker. Han er bokstavelig talt blitt en skuespiller. Forkledd i stadig nye roller, fremstår han nå som den profesjonelle løgner. Og her tok jeg i mine oppsetninger konsekvensen av dette og lot Peer helt konkret være maskert. Han fikk et markert sminket ansikt. En sminke som i karakteren lignet ansiktet til en grotesk klovn. For det er viktig å poengtere at hele den fjerde akten, er nettopp et *spill*. Peer er til stede som akkurat det: en spiller. Bortsett fra i det korte øyeblikket da melodien hjemmefra, melodien fra Solveig, treffer ham. Hennes enkle sang når ham et øyeblikk midt i den bokstavelig talt menneskelige ørken han befinner seg i. Den ørken han vandrer i og vil regjere over.

GALSKAPENS KONGE

Ibsen lar oss i fjerde akt få møte Peer i siste stadium av en utvikling. Det var unødvendig for dikteren å ta med mer. Vi har forstått bildet av kynismens felle med det samme. I et stadig skiftende

Peer må rive sine masker av for å finne en flik av noe. Han tvinges til å stirre inn i sitt eget tomme rom. Den Nationale Scene 1993. Foto: Hans Jørgen Brun.

maskespill og et økende aksellerando drives Peer frem mot løgnens tinde: Han krones i dårekisten som selve galskapens konge. Lenger går det ikke an å komme vekk fra det som er meningen med å være menneske. I dårekisten, der skikkelsene fra Hegstadtunet er blitt nesten ugjenkjennelige, men like fullt kan anes, der støttes han for alvor mot sitt eget speilbilde. Som gutten på bukken gjorde det mot tjernets blanke flate.

Men denne gang er det alvor. Lenger kommer han ikke på denne veien. Stormen på havet i åpningen av femte akt, viser oss slutten på det vi i moderne språkbruk kan kalle nervesammenbruddet. Veien til helse og en eller annen form for utvikling kan bare gå hjemover. Og så skylles han da i land på det som er en branntomt over hans liv. Alt han møter i det han tar de første skritt mot seg selv, er skrap og skrammel. Intet har vært av verdi, in-

tet er igjen etter ham. Peer Gynt huskes bare som tom luft og gammel vind. Han har vært totalt gold, her finnes bare døde spor. Dermed må Peer rive sine masker av eller som han sier: skrelle lagene av løken vekk. For å finne en flik av noe. Han tvinges til å stirre inn i sitt eget tomme rom.

Så går Peer da til slutt veien innover heden. En vei uten håp, en vei som tilsynelatende bare bærer mot tilintetgjørelsen, mot utslettelsen, mot sneen. Men som viser seg å gå mot Solveig. Solveien. Han finner seg selv i et annet menneskes kjærlighet. Han har forstått at vi alle må lære å si nei til noe for å kunne si ja til noe annet. Å elske er å risikere seg selv; å leve er seg selv å døde. Kjærligheten er vårt eneste håp.

På Rogaland teater var musikken skrevet av den unge komponisten Håkon Berge, og hans moderne tonefølge satte naturlig nok også et nytt og vitalt stempel på denne oppsetningen.

TEATER SKAL DØ I FRED

Denne lesningen av det dramatiske diktet «Peer Gynt», som jeg her har beskrevet hovedlinjene fra, førte til en rad spørsmålsstillinger, som ble besvart gjennom en rad konkrete sceniske løsninger. Disse svarene utgjorde to ulike forestillinger av verket, som jeg har laget. Men egentlig har jeg liten lyst til å gå noe særlig inn på den rent konkrete gestaltningen. Teater skal ikke gjenfortelles. Teater skal få dø i fred. Det fine med vår kunstart er ettopp at forestillingene lever like friske og vidunderlige i vårt minne. Vi teaterfolk slipper stort sett å bli konfrontert med dem i

ettertid, slik forfattere kan finne sine tidlige verker lagt ut i en pappkasse på fortauet: «Til salgs! Fire for en tier.» Eller arkitektene som i årevis må vandre forbi enkelte av sine heslige feiltagelser, og bare kan be til Gud og Olav Thon om forbarmelse og en snarlig rivning.

Det som kan være interessant å merke seg, er imidlertid hvor ulike de to forestillingene var, tross det den nesten identiske analyse. Den siste, på Den Nationale Scene i 1993, var mye strengere i formen enn den første, på Rogaland teater i 1978. Denne oppsetningen ble også, og i motsetning til den første, som var en farverik og lett forestilling, holdt nesten fullstendig i sort. Skuespillerne strukturerte scenerommet med sine kroppar. Her fantes ingen dekorasjoner i vanlig forstand. Ingen settstykker, ingen møbler - uhyre få rekvisitter. Alt foregikk i et sort rom. I Peer sinn om man vil. Der selv gulvet var dekket av sort fløyel.

GRIEGS MUSIKK

Noe av forklaringen på denne enda strengere ytre form ligger helt klart i musikken. Denne siste «Peer Gynt»-oppsetningen hadde som utgangspunkt ikke bare teksten, men også et ønske om å presentere uavkortet Edvard Griegs musikk. Musikken var like mye et utgangspunkt som teksten, og tekstens uttrykk måtte balanseres mot denne, slik at Ibsens ord ikke druknet i musikkens kulør og sentiment.

Grieg måtte på sin side få en bakgrunn som lot hans toner få klinge fullt og rent ut. Et av våre svar på denne utfordringen, lar seg lese altså i vår scene-

løsning. Gjennom det sorte rom kunne vi overlate all koloritt til Griegs farverikdom. Hans sødme fylte scenen der den skulle og lot seg bruke rent kontrapunktisk i andre partier. Som når Peer etter all drikkingen i ørkenen, våkner og spyr i orkestergraven midt under tonene fra «Morgenstemning».

Hver tone av Grieg ble spilt, og på riktig plass. Og den største gleden av alt sammen var å oppdage hvilken fabelaktig teaterkomponist Edvard Grieg egentlig var. Det er bare så tragisk at de to store aldri noen gang møttes til et reelt samarbeid.

Jeg likte mye i den siste oppsetning, selv om den fra 1978 kanskje var friere og gjorde et større inntrykk på enkelte. Den gangen var et slikt nytt grep på «Peer Gynt» mye av en sensasjon, og Rogaland Teater gjestet da også en rekke steder både i inn og utland med forestillingen. Og selv om denne siste forsåvidt også gjorde det, er ikke lese-måten ny på samme måte.

Det interessante for meg er likevel ulikheten mellom de to. Æren for dette går selvfølgelig til Ibsen. «Peer Gynt» er et dikt som forener en poetisk letthet med en voldsom meningstygde, et mangedobbelt paradoks som formelig roper på stadige flere mulige tolkninger. La oss håpe vi får dem.

Spørsmål til diskusjon

1. Hvilke skjulte mønstre finner artikkelforfatteren i «Peer Gynt»?
2. Hvilken rolle spiller løgneren i Peers liv?
3. Hva skal til for at Peer blir seg selv?
4. Hvorfor har artikkelforfatteren i sine oppsetninger latt Peer ha samme alder hele stykket gjennom?

Kjetil Bang-Hansen, f. 1940, er instruktør ved Nationaltheatret. Han har vært teatersjef ved Rogaland Teater, Den Nationale Scene og Nationaltheatret og rektor ved Teaterskolen.

TOM EIDE

DET UMULIGE DET VANVITTIGE DET VIDUNDERLIGE

Utopi og desillusjon i Axel Jensens romaner

Mot slutten av sin nye bok Og resten står skrivd i stjernene lar Axel Jensen en av sine hovedpersoner, Lul, betro seg til leseren: Hun er ikke alene mer. Hun har endelig funnet 'drømmekisen', Lem, og dermed også mening i sitt liv i pensjonistblokk 982 i Oblidor. Med forholdet mellom Lul og Lem lar Axel Jensen en utopi, en drøm om mening og innhold i tilværelsen gå i oppfyllelse, en drøm som har ligget latent i forfatterskapet fra begynnelsen av.

Jeg er ikke aleine mer. Og da har jeg finni meninga. For alt vi har er hverandre. Enten vi er knøler eller tuber.

Så det blei happy ending for Din-For-Ever og Drømmekisen i 1408.

Og resten står skrivd i stjernene, 1995

Til tross for at lykken er kommet til Oblidor etterlater verket som helhet en følelse av tomhet, i hvert fall i denne leser. Boken er en samfunnssatire som går langt over i det burleske i sin til tider meget treffende kritikk av trekk ved vår postmoderne kultur, ikke minst av språket. Men den er også og kanskje først og fremst en serie portretter og karikaturer av personer uten egenskaper. Og til tross for at Oblidor-trilogien munner ut i 'happy ending', oppleves grunnstemningen i verket som desillusjonert.

Axel Jensen er en bohem-figur i norsk litteraturlitteraturhistorie. Her på en gresk øy på 50-tallet.

I denne artikkelen skal vi forfølge dette temaet, spenningen mellom utopi og desillusjon. Vi skal ta et overblikk over forfatterskapet, fra Axel Jensen debuterte med den mytologiske fabelen *Dyretemmerens kors* i 1955, til outsidertrilogien *Ikaros*, *Line* og *Joacim* (1957-1961) og frem til Oblidor-trilogien, som består av *Epp* (1965), *Lul* (1992) og årets bok, *Og resten står skrivd i stjernene*. Vi skal også komme inn på mottagelsen av romanene og norske mediers Axel Jensen-kultus.

OPPTAKTEN:

DYRETEMMERENS KORS

For ganske nøyaktig 40 år siden gikk en ung mann rundt til avisredaksjonene i Oslo og pratet varmt om en liten bok han nettopp hadde utgitt på eget forlag. Han snakker full av glød om drømmesymboler, dybdepsykologi og det ubevisste, om Jungs analytiske psykologi, om Gurdjieff og Ouspenskys lære og om Østens tenkning og livsholdning som forbilde for det vestlige mennesket.

'Hvor mange i vår vesterlandske, asfalterte labyrint har kontakt med disse dyp i seg? Hvor mange lever i pakt med myten i sitt eget indre? Hvor mange har noen virkelig opplevelse av at den såkalte grå hverdag er resultat av livets uendelige arbeid med sitt organiske materiale? Hvor mange er seg bevisst det hemmelighetsfulle symbolsprog som deres handlinger taler? Hvem kan lese seg selv mellom linjene? Man må svare at dette er meget, meget få. Og nettopp heri ligger den uhyggelige sykdom som undergraver den

vestlige sivilisasjon, en tiltagende lam-melse av det sentrale bevissthetsliv.'

Axel Jensen i forordet til *Dyretemmerens Kors*

Axel Jensen kan fortelle at han allerede hadde fått fem manuskripter refusert på de store forlagene, at han har arbeidet på boken i tre år, og at den var påbegynt i Sahara og ellers skrevet i Frankrike og Finnmark.

Og han ble lyttet til. Journalistene skrev fascinert på sine sorte skrivemaskiner om denne merkelige unge mann som var opptatt av tilværelsens dypeste mysterier. PR-runden førte til oppslag i alle de største avisene med overskrifter som 'Debutant med mysteriedrama' og 'Luffer og livskunstner'. Axel Jensen visste allerede den gang, 23 år gammel, å fengsle sine tilhørere med sine fortellinger om seg selv og sine bøker.

Det ble riktignok bare to anmeldelser. Finn Carling i *Morgenbladet* og Niels Chr. Brøgger i *Nationen* var begge velvillig positive - men innrømmer samtidig at de ikke forstår stort av det hele.

I *Dyretemmerens Kors* står det okkulte i sentrum. Forfatterens dybdepsykologiske og magisk-mytologiske inspirasjonskilder er overtydelig tilstede. Den surrealistiske handlingen - hvis man kan snakke om en handling i denne boken - ender med en rituell og symbolsk henrettelse, hvor helten, Iram, blir halshugget.

Forsøket på å skape en okkulte utopi overbeviser ikke. Det gjør heller ikke *Dyretemmerens kors* som litterært verk eller som uttrykk for dype erkjennelser. Boken er en usammenhengende myto-

Aftenposten 17/12/55

Debutant med mot og original livsanskuelse

— Jeg forstår i grunnen mer og mer av min egen bok etterhvert som jeg leser C. G. Jung, forteller den 23 år gamle debutanten Axel Buchardt Jensen, som får utgitt boken «Dyrstemmerens Kors» på eget forlag.

Axel Buchardt Jensen

— Roman, poesi, faglitteratur?
— Ingen av delene, det er det som er det vanskeligste. Boken bygger på C. G. Jungs individuationspsykologi. I gymnasieårene begynte jeg å få lynne opp for forskjellen mellom øst og vest. Jeg hadde lyst til til å lære Ostens tenkemåte nærmere å kjenns fordi jeg mente den kanskje hadde noe å gi Vestens mennesker. Siden har jeg reist nok så meget omkring i fem år, reiser som har bragt meg i kontakt med mennesker av forskjellig syn og livsinnstilling.

— Og hva så....?
— Jeg har oppdaget at det ikke nytter for Vestens mennesker å kopiere orientalerens tenkemåte. Men europeeren kan trekke adskillige tenkninger

Aftenposten 21/12

Axel B. Jensen

Dagsbladet 17.12.55
Surrealistisk debutant

Det er dristig å debutere på eget forlag. Dyrt mange

Morgenbladet 19/12

Debutant med mysteriedrama

Jeg begynte på denne boken i Sahara; noe av den er også blitt til i Frankrike og i Finnmark, sier den 23 år gamle Axel Buchardt Jensen, som får debutere med «Dyrstemmerens Kors» på eget forlag.

Roman, faglitteratur eller poesi? Ingen av delene.

Boken er, i forfatterens egne ord, et mysteriedrama — miljøkildringen tilhører ingen sanseverden, og personene er mytologiske symboler, prototyper for å si et ord fra Jung's psykologi.

Jeg forsøker å virke på leseubevissthet, meddele ting som kan oppfattes ved de direkte

Luffer og livskunstner

Nasjonal 21/12-1955 skrives dybdepsykologisk roman Og henter motiv fra mytologien

Axel B. Jensen er en sympatisk ung mann på 23 år, og i går var han oppom redaksjonen med debut-boka «Dyrstemmerens kors». Som han har gitt ut på eget forlag. Han er født i Trondheim, men har vært en god del av verden tross sine unge år.

— Boka har kostet meg tre års arbeid. Jeg skrev den ferdig for et år siden. Den har vært tykkere, men jeg har skåret ned med hard hånd.

— Er det en roman?
— Ja, jeg tror jeg kan kalle den roman, en sterk symbol-

logisk fabel som i dag nok er mest interessant fordi den inneholder mange elementer Axel Jensen skulle utvikle senere i forfatterskapet, bl.a. noen merkelige skikkelser som peker frem mot Oblidor-universet og dets beboere.

'Axel Jensen skriver ikke populært, og hans mytiske formspråk vil neppe bli forstått og gutert av mange. Men som eksperiment betraktet er boka interessant, og det er hyggelig å møte en ung forfatter som går sine egne veier - dunkle og forgjettede skogsstier utenom de brede veiene, hvor trafikken gjerne fortrinnsvis besørges av marxister og antroposofe.'
Niels Chr. Brøgger i Nationen, 1955

'Du er fylt av tomhet', sier hovedpersonen i boken til seg selv. I Axel Jensens neste bok, gjennombruddsromanen *Ikaros*, er også tomheten det sentrale motiv. Men her velger forfatteren en annen form og andre strategier for sin helt.

GJENNOMBRUDD MED IKAROS

'Vi andre, vi utstøtte, vi reiser omkring på planeten for å finne et eller annet som kan fylle tomheten og ensomheten vi føler inne i oss.'
IKAROS, 1957

I forordet til *Dyretemmerens kors* skrev Axel Jensen at han håpet at boken kunne bli en veiviser for den ensomme vandrer i ørkenen, et lite tegn som kan lede inn på den eldgamle karavaneveien til livsfornylsens oase. Vandreren i ørkenen møter vi i bokstavelig forstand i *Ikaros*. Her møter vi en ung mann som tar avstand fra en trygg bor-

gerlig tilværelse hjemme i Norge og reiser innover i Sahara på jakt etter de vises sten. Han reiser fra bordellet i Alger, mot Saharas indre, mot Tamanrasset.

'Tamanrasset... Navnet gjenlød som hjulenes slag mot skinnegangen. Jeg følte at jeg ville finne noe der i tuaregenes land. Jeg visste ikke hva, men den udefinerbare dragingen var nok til å gi livet mening og retning igjen.'
IKAROS

Vel fremme mister Tamanrasset sin mystiske tiltrekningskraft. Helten blir rastløs, og vil videre. Han får høre om Maurice Nerval, en franskmann som lever som eneboer i en hule i ørkenen. Dermed vekkes den urolige lengsel til live igjen.

'Jeg følte en uforklarlig draging. Den samme draging som fikk fantasien til å skjelve som en stemmegaffel når jeg hørte om Tibet. Intuitivt visste jeg at Nerval ville åpne dører til hemmelige rom.'
IKAROS

Men heller ikke eremitten Nerval kan gi ham det han lengter etter. Og etter dramatiske hendelser blir helten og hans læremester overfalt av ørkenstorm, og de må desillusjonert begi seg tilbake til sivilisasjonen.

Ikaros er selvbiografisk, og drivende godt skrevet. I forordet til *Ikaros* tar Axel Jensen et grundig oppgjør med okkultismen som livsløsning og som stoff for diktning. Nå vil han ta utgangspunkt i sitt eget liv og det han selv har opplevd.

På jakt etter de vises sten

Axel Jensen:
UNG MANN I SAHARA.
IKAROS.
Cappelens forlag.

Den yngste ungdom har vi ventet på i vår litteratur, den ungdom som helt tilhører etterkrigsårene. Gjennom Axel Jensen hører vi endelig ungdom under de voldsomme inntrykkene av atomalderen, gammelkirkene og svig ung på samme tid. Debutboken, Ikaros, er en blanding av reiseaktdring og selvbetjening. Forfatteren er 25 år, en kjennelse. Forfatteren er 25 år, en kjennelse. Forfatteren er 25 år, en kjennelse.

son. Steinhuden under Saharas glødende himmel er skilt ved tusen mil ørken fra den verden som truer med å utsette hans dyrebare reflekser. Han er overlatt til sine egne refleksjoner og til ensomheten, som bare brytes av den buddhalignende Nerbrytes av den ufordervet tuaregval og en stolt og ufordervet tuaregfamilie. Hva så? Pinner han sannheten? Om det handler den drahtmatiske avslutningen av boken, som har en reimsing som lover det store fra Axel Jensens hånd. Ikaros får syvdt vingene ved møtet med døden, og vender tilbake fra den eksklusive ørkenhulen — til menneskene. Han har ikke funnet det han drog ut etter, men «En tyll og forvirring og en triumf».

turnerte enn dype, og er naturligvis ikke fri den narcistiske selvbespeiling som er en del av ungdommens koketteri. Men når han opplever motsetningen mellom dyr og ånd, og følelsen av tomhet, er det ekte. Han vil knele — og han vet ikke hva han skal knele for. Hans drift mot mystisisme er ikke et motstykke, men alvor.

Kunsterisk gjør boken et sterkt inntrykk. Den har frodighet og overskudd, sjeldne varer på markedet idag. Uredde refleksjoner og friske iakttagelser står side om side, som det intellektualistiske og naturromme løper side om side i hans fremmede mennesker han møter i prede streker, sående og stofflige, og utstrødder en rik farveskala i skildringer av ørkenen og Saharas fjell. En vending av Hamsuns toneart, et nært adjektiv, kan nok falle ham i pennen (han er selv en leytnant i Ghah i sin ensomhet), men det minsker ham ikke. Ordet er som hos Hamsun også ornament, og han er ingen økonom. Men typisk for hans egen generasjon er den selvsøkelige omtalen av livets grusomme og gemene sider.

Ja, dette var en debut. Det blir spennende å følge Ikaros på flukt videre.

Rolf N. Nettum.

Spennende Ung mann

Axel Jensen.

Axel Jensen: Ikaros. Ung mann i Sahara. Cappelens.

Engelsk debutbok, en selvbiografisk fortelling av en ung mann på fem og tyve år, en ung mann som har reist gjennom Sahara, og også vandret omkring i den livsladene ørken, som er et ikke uvant landskap for de som

Der som først og fremst overvelder ham er den atmosfære av hat, som rår i ørkenen og fattigdommen, og en nå vil ta ørkenen bokstavelig eller symbolisk. Uten at Axel Jensen kan eller vil forme noen programklaring for det liv han akter å leve på jorden, følger leseren at her er et menneske som ønsker å sette kreftene sine inn mot det kjærlighetsløse, det håpløse, som ligger som en klam tåke

mellem ved erkjennelse i godt nok gjen ten gen ten Eng Mer fylle let. enk

Bergens Tidende 6/12 -

For å finne det vidunderlige

Axel Jensen:

IKAROS.

Ung mann i Sahara.

Cappelens.

Den unge Axel Jensen er en debutant langt utenfor allfarveien i enhver forstand. Ja, han skyr allfarveien av instinkt og prinsipp. Men av alt frykter han å gå under som «normale» i en sinnssyk verden — ja, for i en sinnssyk verden er det jo bare den «unormale», utilpassete, eksentriske og umulige som kan være så noenlunde vel bevart?

Faren for at denne karen skal bli normalisert later for øvrig ikke til å være overhengende. Dertil har han allfor mye selvstendig talent, allfor mye iver og sprekk vilje i kroppen, allfor brennende lengsler.

«Den handler om en ung mann

Axel Jensen.

ste til siste side er den preget av forfatterens heftige temperament og heftige refleksjoner. Ofte på iver

'Dessuten er jeg blitt lei av å spille rollen som nitti-åring og skrive lærde ord om ting jeg ikke har det minste greie på. Jeg har lagt de store bøkene på hyllen. Fra nå av vil jeg bare skrive om det som ligger innenfor rammen av min egen erfaring, enten det dreier seg om den indre eller den ytre verden.'

Axel Jensen i forordet til *Ikaros*

'ET STYKKE KUNST SÅ FULLBÅRET ...'

Denne gangen var det ikke nødvendig for forfatteren å gå runden til avisene for å få oppmerksomhet om sin bok. Forlagssjef Henrik Groth trommet sammen til pressekonferanse, og journalistene fikk møte den unge mann som fortalte om boken, reisen og sitt liv som globetrotter i Europa, Asia og Afrika.

Boken og forfatteren ble løftet mot himmelen av kritikerne. På kort tid ble *Ikaros* anmeldt i over tredve norske aviser. Overskriftene speiler den fascinasjon og begeistring forfatteren og boken vakte: 'På jakt etter de vises sten', 'Fra en ung ørkenvandrerers dagbok', 'En pilgrim i ørkenen', 'Sjokkerende vidunderbarn'.

Og det var sentrale litteraturhistorikere, forfattere og andre kritikere som anmeldte boken. Kjølvs Egeland, normalt en litt traust litteraturhistoriker, senere kirke- og undervisningsminister og fylkesmann, skrev en nærmest panegyrisk hyllest i tidsskriftet *Vinduet*.

De fleste var enige om at Axel Jensen hadde levert en oppsiktsvekkende debut, at stoffet var fascinerende og at forfatteren var i besittelse av et sjeldent talent. Mange påpekte også forfatterens

ærlige selvutlevering. Enkelte mente at romanen, til tross for alle dens gode kvaliteter, var noe ujevn, og noen stilte også spørsmålsteget ved mysticismen i boken.

En kuriositet som peker frem mot debatten omkring *Line* er et leserinnlegg i avisen *Østlendingen* hvor *Ikaros'* forfatter sammenlignes med Mykle, og boken anklages for å være pornografisk.

I likhet med Axel Jensen ser helten i romanen på seg selv som en outsider, en utstøtt på jakt etter noe som skal kunne dempe ensomheten, fylle tomheten og gi livet innhold og mening. Med sin forakt for det etablerte, vilje til å bryte alle konvensjoner, interesse for bevissthetens muligheter og fascinasjon for østens mystikk, ble Axel Jensen en tidlig representant for beat-generasjonen og idéstrømninger som skulle lede frem mot ungdomsopprør og studentrevolusjon ti år senere.

SAVN OG SØKEN

Det er nøklene til universets gåte den unge forfatteren og eventyreren er på jakt etter. Intet mindre. Og vi aner en ikke liten desperasjon som en bakenforliggende drivkraft. I romanen formulerer han det som et eksistensfilosofisk spørsmål: 'Hvor eller hvordan skal jeg finne en grunn til å fortsette et liv som under enhver omstendighet er dømt til undergang?'

Og bak denne mangel på mening med tilværelsen og dype lengsel etter noe som kan gi livet innhold, ligger en opplevelse av å være alene, løsrevet fra livssammenhengen, uten forankring.

INGEN KUNST UTEN BRUNST

Axel Jensen, Alberto Moravia, Vilhelm Moberg og Vladimir Nabokov er et firke man IRKE kommer utenom i vi opplever et virkelig stort i manar, skriver en hovedstad avis. Av kritikken siteres: De er de nye diktere som kommer i England, i Amerika, i Frankrike, i Island og i Norge. Og her hjemme heter dikteren Axel Jensen. Videre: Litterært sett er «Line» den første virkelige

tende ne-

Folkeliv og underliv i Vest-Oslo

Axel Jensen: LINE.
J. W. Cappelen forlag.

Axel Jensen debuterte for to år siden med «Karos», ei blanding av roman og selvbiografi. I år kjem han med «Line», ei folkelivsskildring av underlivet i Vest-Oslo.

ma etter tilsvarende skildringer da. Gjenta, Line, tek han med seg på «stevne» i ein råmannsvilla på Ulernassen der det er nøgd med fyll og jazz og der «drit» er viktigaste ordet i all samtale (det er frå dei krinsane me skal få «Kultursproget» her i landet, må vita). Fyll, slagsmål og ufin framferd er noko av bakgrunnen for kjærleiken som veiks fram mellom Line og Jacob. Inkje vert dult i forteljings om samrt livet deira. Men Jensen gjer aldri

EKKEL BOK

Det gikk som vi trodde — Mykle har fått sine etterpære, aret, heter Axel Jensen og han har gitt ut boken Line.

Helst ville vi forbigått den i tanshet. Her er det kjeklassen som opptrer — ingen ting skal stilles uten stol. Det ungdom han vil prese så har han valgt ser Klink som ei dikter.

tyngt hans sinn. Boken vil ker konstruert med Hamans innfall uten at han på noe tri kan sies å følge i Hamans spor.

Det forbauser oss at for got gir boken en slik lejem reklame, men her synes sak

Vulgære utpe tittligheter
Norges Handels- og Sjøfartstidende skriver om Line - Axel Jensens bok i år: Naturligvis — noe står det jo på de nærmere 300 — men ingen ting — ut-

En prests mening om «Line»

I en anmeldelse av Axel Jensen «Line», skrevet av pastor Karl Høfstad bl. a. i «Line» er i det hele tatt en banevise. Forferdelig sjeldne miljø av unge

Jacob havner i Der kan ikke en setning uten eder, for banevise og diaboliske forvringninger av brokker fra skolens væktonstimer. Det er som man har en sadistisk nytelse ved å trekke ord som «Guds» og «Jesus» inn i de vanvittigste sammenhenger.

Men i det tomme rom lever angsten. Jacob elsker Line. Og omvendt. Men der kjærligheten reduseres til å være en dyrnes jek i parringstiden, der enkle fenomen som troskap og forsonomener som trosskap og forpliktethet mangler, der gisper miste. Når Jacob angst for å aldri så liten sympati-kontakt mellom Line og en annen ungdommann, går hun fullstendig fra konseptene. Og når Line oppdager Jacob i samtale med en annen pike, forsikrer hun seg bak et panser av ufølsomhet... og slik bekrefter dette angstens drama og dets fullbyrdelse unge dyr ikke de doe

Meir-pornografi

«Line» heter ein roman, som er me på J. W. Cappelen Forlag. Det er Axel Jensen, som har komponert romanen, som går «Sangen om den røde rubin» ein høg gang.

«Line» heter gjenta, og skildring av boken. Forfatteren har berstsynt lært adskillig av Mykle. Likevel treng ein ikkje tvila på at boka vil bli vel mottekt av dei «store litteraturkjenarane» i Oslo-prensa.

M.

Videre. Alltid videre. Kanskje var det oseanfølelsen som trakk meg mot Sahara, for over ørkenen var det alltid en dyp, syngende tone av evighet. Mange ganger mens jeg vandret mellom mzambittenes hellige byer, ønsket jeg at jeg ikke var født i dette århundre. Og når jeg tenker på det, ble vi jo født i tidløsheten et sted i en ordløs stillhet. I naturens dyp begynte våre liv. Vi kom fra stillhet og går siden tilbake til stillhet. Vi lå i hjertets myke omgivelser og visste ikke at vår mor var lenket til kromosomenes lov og jordens og solens og blodets lov. Og plutselig ble vi revet ut av stillheten. Fødsel. Strengen som brast, og likevel aldri brister helt. Strengen tilbake til naturen. Og ringe av lyd spredte seg i stillheten. Siden er ringene blitt bråttstjer, dønninger, flodbølger. Og selv er jeg revet løs fra stillheten og mysteriet i dypet under dem. Jeg er alene. Et lite vesen slynget ut i livets besynderlige orkan som et skip i drift. Og alltid søker jeg etter en havn.'

IKAROS

Axel Jensen skildrer en dyp, bunnløs lengsel etter stillhet, etter en havn, etter 'hertets myke omgivelser' en lengsel tilbake til mors liv, men samtidig også en dyp farslengsel, fremstilt i bildet av eneboeren Nerval, som helten oppsøker i håp om at han kan innvie ham i tilværelsens mysterier.

Slik knytter forfatteren forbindelser mellom tomhets- og ensomhetsfølelsen, heltens (og forfatterens) globetrotter-tilværelse og hektiske søken, og et dypt savn av en farsskikkelser og en kanskje like dyp lengsel tilbake til mors liv.

Med *Ikaros* hadde Axel Jensen skapt store forventninger. Med *Line* ble de

innfridd til fulle for enkelte kritikere, mens andre reagerte med avsky. Boken handler om Line og Jacob, to unge mennesker som møtes, elsker og skilles i løpet av noen hektiske vår- og sommermåned. Hovedpersonen er igjen en søkende ung mann, og hans ensomhet, forelskelse og sjalusi skildres med intens realisme.

Line kom som et sjokk på mange kritikere. Den inneholdt både samleiskildringer og 'tabu-ord', og ble fordømt som nedbrytende og umoralsk av en rekke anmeldere landet rundt. Aftenposten besluttet å ikke anmelde boken, noe som vakte debatt. Ved Sentralbiblioteket i Møre og Romsdal besluttet man å ikke anskaffe boken, noe som også førte til rabalder og fete overskrifter.

'Det osar usømd lang veg' skrev en indignert kritiker. Andre ropte opp om fyll, hor og fordervet ungdom. Bedre reklame kunne boken ikke få, og folket løp til bokhandelen. *Line* ble et av tidens store samtaleemner og en ny salgssuksess. Førsteopplaget på 12.000 bøker ble revet bort, og to nye opplag på til sammen 10.000 bøker måtte trykkes samme høst. Romanen ble også filmet, med Margrete Robsahm og Toralf Maurstad i hovedrollene. Også filmen ble en stor suksess. Axel Jensen hadde befestet sin stilling som et av tidens sentrale forfatternavn.

Men blant anmelderne var det full splittelse. De fleste kritikerne kan plasseres i to skarpt adskilte leire: de forargede og de begeistrede. De forargede var i flertall. I avisene finner vi overskrifter som 'Rystende nærbilder av

Olav Simonsen

Rystende nærbilder av overklasseungdom i Oslo

Axel Jensen: Line. Roman. Cappelen's Forlag.

Axel Jensen vil huskes for sin talentfulle debutbok som kom ut for to år siden, «Karos». Han hadde da flyktet fra sivilisasjonen for å finne ett eller annet som kunne fylle tomheten og ensomheten ham. Det grunnleggende spørsmål han stilte seg var: «Hvor eller hvordan skal jeg finne en grunn til å leve som under en -tætte et liv som under en -het er dømt til un- ble resultat- han

Axel Jensen

ningsløst babbel, akkompagnert av amerikansk retfengdioti på platespiller og med kulminasjon i sanseløse seksuelle utøvelser og brutale slagsmål av gangsterkvalitet. Anmelderen er avskåret fra å domme om dette er en pålitelig realistisk skildring eller ikke. Men det virker iallfall ekte og opplevd. Så får en troste seg med at det er en overordentlig liten minoritet av ungdommen, i Oslo og andre steder, som lever et så uverdigg liv. Likevel kjenner vi farsignalet, og Axel Jensen tenner det påny, med fosforiserende farger og skremmende glans.

Et par sitater, valgt med forsiktighet, vil gi et inntrykk av ånden og tonen:

Den der platespilleren tar visst en pause. Den har gått som -hakke siden jeg kom ned -og en krok for meg

Ivar Grimstad:

Kulturskuggar på veg?

Sume romanar i haust tykkjest fortelje at det ikkje står så heilt bra til med ein del av ungdomen vår, ikkje berre i vårt land, men i den vestlege verda i det heile. Ja, skal ein domme etter litterære vitnemål frå satelittstatar som t. d. Polen, så synest fenomenet å

seg sjølv og sitt eige og dermed ei sjølvsgad vanaktning og fordøming andre livs- og åtferdsmønster.

I sin konsekvens forarming av bildning med kult-

Kulturfiendtlig litteratur Eiendommelig forleggerskriv som mer seg press overfor bokhandlerne

UNGDOM på vidvanke

Av BENEDIKT VOLD

...ende for ungdommen i mellomkrigstiden — min net noe ulivssår. Vest-Europa beholdt foreløpig sin lederstilling i verdenspolitikken; de økonom-

... den boken, men det er annet, er utdigg, mener bokhand- -nesker som -terne.

En robot? - riktig at en bok- - livs-

Det er neppe no en lenger — gammel eller ung — som lar seg forlede av ideologienes evne til å bringe tusenårrikt til jorden. Brytningene mellom gammel og ny tro kan føre til re generasjon. Men sammenstøt av vantro og vantro leder oftere til de generasjon.

I en slik oppløsningens tid blir mottoet «tilpassning». Når overbevisningen mangler, tar

...kte ungdommen en form i urskogens trom og hyletoner; da «klub annen «etisk» kunst i nasjonalgalleriene og manns vegg, ble det «forståelige avist av paradoksale både i forver. Og fremforalt - fri kjærlighet ble opprøp av en besteborg reagerte ungdommen lange fri perversitet.

overklasseungdom i Oslo', 'Kulturfiendtlig litteratur', 'Ungdom på vidvanke' og 'Vulgære uappetitteligheter'. Krigen om Jensen var i full gang. Også prester deltok i debatten, og pornografianklagene dukke opp igjen. For eller mot, svart eller hvitt. Diskusjonen om *Line* utviklet seg raskt til en klassisk norsk kulturdebatt.

Blant de forargede finner vi mange av tidens sentrale kritikere. Finn Jor i Morgenposten kaller boken 'umoralsk'. Nils Chr. Brøgger skriver i Nationen at budskapet er 'moralløst, indifferent, åndelig avstumpet'. Stephan Tchudi i Vårt Land stempler romanen som 'tvers gjennom menneskefiendtlig', mens Odd Eidem i VG føler at 'uappetittelighetene er et påtrengende faktum' i boken, og betror leseren at romanen representerer alt det han ikke liker i livet. I Carl Fredrik Engelstads anmeldelse i Morgenbladet nærmest hopper invektivene seg opp. Han skriver blant annet at *Line* fra begynnelsen til slutt er preget av 'banalitet, åndløshet, intellektuell umodenhet og et hjelpeløst og hektisk kjekkaseri'.

Mens de forargede var til dels meget forarget, var de begeistrede meget begeistret. Ragnar Kvam i NRK radio mener at boken er fylt av tindrende kjærlighet, med poetiske scener av betagende skjønnhet.

'Med sin tredje bok, romanen Line, bringer den unge dikter Axel Jensen noe nytt inn i norsk etterkrigslitteratur. Vi møter en kunstner som skriver på en like ny som glimrende måte. Han er rett på sak. Han sanser og fornemmer annerledes. Han er ærlig og kompromiserer aldri. (...) Line er

like sprudlende vittig som den er vemodig sår og foruroligende, og den er like fandenvoldsk som den er full av ekte ung eros. Hele romanen er fylt av tindrende kjærlighet som kulminerer i poetiske scener av betagende skjønnhet, og mot ikke det aller beste i romanen er forfatterens opplevelse av sin kvinnelige hovedperson Line.'

Ragnar Kvam, NRK 1959

En ting var imidlertid de fleste kritikere enige om: Axel Jensens uvanlige stilistiske talent og hans evne til å levendegjøre situasjoner og mennesker.

Den heftige moralske indignasjonen boken vakte kan virke pussig i ettertid. I dag oppleves *Line* lite provoserende. Men Axel Jensen trådte over streker og brøt tabugrenser i litteraturen. Det er forøvrig et tankekors at indignasjonen over *Line* var så meget sterkere enn over *Ikaros*, som ikke ligger noe tilbake for *Line* når det gjelder åpne seksualskildringer og bruk av obskøne ord og uttrykk. Man kan lure på om årsaken er at Axel Jensen lar handlingen spille seg ut i Norge, ikke i Afrika, at det grove språket føres av vestkantungdom, ikke av sjøfolk, og at kvinnene er pene Oslo-piker, ikke prostituerte og innfødte. Om *Line* dermed er en mer umoralsk bok, kan det vel stilles spørsmålsteget ved.

Drøyt ti år senere ble *Line* igjen utsatt for indignert fordømmelse. Denne gangen ikke på moralsk, men på politisk grunnlag. I en artikkel i *Samtiden* forkastet Nils-Åge Sørgaard boken som et 'reaksjonært og diletantisk pubertetsmanifest', og hevdet at romanen ble 'et redskap i hendene på dem som i virkelighetsforflatning og fremelsking

AXEL JENSEN og beatnik-profeten

Er «Line» plagiat? – Amerikaneren Jack Kerouacs bok «The Subterraneans» som kom i 1958 har samme handling og samme stil. Andsbeslektning eller . . . ?

Av ODDVAR J. LARSEN

Er det mulig at to forfattere på hver sin side av kloden kan tenke og føle helt parallelt, bruke samme stil, skape identiske typer, i det hele tatt fortelle den samme historien? Det ser nesten slik ut.

Dette er innholdet av en bok som nå er i handelen:

En ung mann kommer hjem fra fjerne trakter og oppsøker sitt gamle miljø av hel- og halvkunstnere, amatør-filosofier og svirebuddre. Ustanselig svinges pokale: man beligger hverandre på golv seng, og ustanselig føres eleve samtaler om tilvarelsens gå meget ofte til jazz-akkompagnement.

Denne usedvanlige selvopt gutten, denne ordrike herte, i fer Kvinner "

Plagiat — eller hva?

Et svar fra Oddvar J. Larsen til J. W. Cappelens forlag

Det er da litt forbasket også. Her forsøker man å følge med i litteraturen så langt pengene og evnene rekker, er med på å understøtte bl. a. J. W. Cappelens, og alt er vel og bra fra forlagets side så lenge kronene bare ruller.

Så en dag kommer gjennomsnitts-leseren i nød. Han stopper opp og tenker. Ja, faktisk, han får i hendene en bok som gir stoff til undring, som rører ved nye strendringer, som rører ved nye strendringer, kanskje, og det han tenker er

Og likevel —

Er det mulig at Axel Jensen og Jack Kerouac simpelt hen er så andsbeslektet at de litterære felleslekkene ikke er til å unngå?

Om vi i Norge har en «beat generation», må vel Axel Jensen kunne betraktes som dens sjefs-apostel — som Jack Kerouac blir det i Amerika. For så vidt kan det vel

DAGBLADET, MÅNDAG 8. AUGUST 1960

AXEL JENSEN OG KEROUAC

Fra J. W. CAPPELENS FORLAG

Er Axel Jensens «Line» et plagiat av Jack Kerouacs bok «The Subterraneans», som kom i 1958?

Oddvar J. Larsens påstand i Dagbladet 6. da. lar seg straks arrestere av rent kronologiske grunner: Manuskriptet til «Line» ble levert forlaget og konsulentlest så tidlig som i juni 1958. Det var altså fysisk umulig for Axel Jensen å ha bygd sin roman på «The Subterraneans».

Ved en telefonoppringning til forlaget kunne hr. Larsen straks få fått disse opplysninger. For en forfatter er beskyldninger for plagiat — tyveri av åndelig element — en så alvorlig sak at et

minimum av aktsomhet turde være på sin plass.

En annen sak er at «avsløringen» også litterært bygger på høyst luftige premisser. At det finnes så mange likhetspunkter mellom ungdomsmiljøer — og problemer over store deler av verden, er nettopp noe som avspiller seg på en særlig slående måte i moderne romanlitteratur. Desto mer forbausende var det også at enkelte norske kritikere betegnet «Line» som et rent lokalt fenomen, mens den i virkeligheten er en internasjonal bok. Sikkert er det at Axel Jensen og Jack Kerouac har meget til felles, både i stoff og i åndsholdning. Men deres stil og litterære virkemidler ligger det et Atlanterhav i mellom.

av kunstige og falske behov hos unge mennesker så sitt snitt til å gjøre penger, masse penger.' Moralismen var den samme, den ideologiske begrunnelsen en annen.

Axel Jensen ble forøvrig også anklaget for å ha plagiert Jack Kerouacs *The Subterraneans*, som var kommet ut året før. Anklagene ble tilbakevist overbevisende med at manuskriptet var levert forlaget før Kerouacs bok kom ut.

Boken ble oversatt til både dansk, finsk, engelsk, fransk, italiensk, nederlandsk og tysk. I USA ble den utgitt i en bearbeidet versjon, skrevet på amerikansk av Axel Jensen selv.

NEDTUR MED JOACIM

To år etter *Line* kom *Joacim*. Igjen setter Axel Jensen om en søkende, ung mann på jakt etter mening og innhold i livet i sentrum for handlingen. Men helten er ikke lenger like ung, og heller ikke like søkende. Hovedpersonen Joacim er en slags Jacob fem år etter. Hans Line heter Cecilie. De er gift og har en liten datter, og Joacim er godt etablert som reklametegner. Romanen starter med at han på Gauguinsk vis bryter opp fra familie og en god stilling, og reiser til Hellas for å realisere seg som kunstner.

For Joacim blir det imidlertid mer kvinner enn kunst, og som de tidligere bøkene ender også denne i desillusjon. Axel Jensen stiller sin helt inn i det etiske dilemmaet mellom forpliktelser ovenfor andre og ønsket om selvrealisering som kunstner. Men det blir ikke noen virkelig konflikt. Forfatteren byr helten for liten motstand. Når

Joacim forlater ektefelle og barn skjer det riktignok med et stikk av dårlig samvittighet, men det er også alt. Boken, som har et oppsett til en kunstnerroman, blir en føljetongaktig kjærlighetsfortelling hvor de kunstneriske og etiske problemstillinger kommer i bakgrunnen.

UTEN AVSTAND?

Som de andre romanene er også *Joacim* glitrende godt skrevet. Til tider for glitrende, mente enkelte. Axel Jensens stilistiske talent er nå i ferd med å bli snudd mot ham. Flere mener at han mangler en egen stil, at menneskeskildringen blir for flat og at innflytelsen fra Hamsun var sjenerende sterk. Magli Elster i Arbeiderbladet er representativ når hun etterlyser 'dybde i perspektivet', og mener at romanen etterlater 'en viss tomhet i leserens sinn'. Selv de mest positive kritikkerne synes å ha blitt noe skuffet. Axel Jensen hevdet selv i ettertid at han hadde smurt sammen boken på tre uker.

Som *Line* vakte også *Joacim* til dels sterke reaksjoner. Bernt Fossetøl i Vårt Land, som også hadde slaktet *Line* to år tidligere, skrev under overskriften 'En kalket grav', at forfatteren var 'umåtelig selvopptatt' og at 'det glitrende ytre (stilen) dekker over et hult og overflatisk menneske- og moralsyn'. Også andre anmeldere reagerte mot innhold og holdning i boken, om enn mindre skarpt enn Fossetøl. Forfatteren ble blant annet anklaget for å ha for liten avstand til sine personer. Axel Jensen avviste problemstillingen: en dikteren

har ikke noe med å blande seg inn i sine skikkelsers liv.

Kanskje er det nettopp denne forfatterholdning som gjør Axel Jensens tidlige romaner fascinerende og levende – også over 30 år etter at de ble skrevet. Hans styrke er nettopp den nærmest amoralske nærheten til skikkelsene og den fintregistrerende psykologiske realismen. 'Mangelen' på kritisk og reflekterende avstand til skikkelsene er en utfordring til leserens egen kritiske evne.

*

Med *Dyretemmerens kors* og de tre outsider-romanene utforsker Axel Jensen drømmen om å finne noe som skal kunne fylle den eksistensielle tomheten og ensomheten. I *Dyretemmerens kors* er det den okkulte erkjennelse som skal skape mening i tilværelsen. I *Ikaros* søker helten å tilfredsstillende sin lengsel som eventyrer, og reiser videre innover i Saheremittenrimitten, som har vendt seg bort fra det jordiske liv og forsøker å finne en mening gjennom askese. I *Line* er det forelskelsen som demper smerten og ensomheten før lykken rives brutalt i stykker. Og i *Joacim* blir det kunsten og kvinnen som skal fylle tomheten.

Ulike posisjoner og strategier er prøvd ut i jakten på 'det umulige det vanvittige det vidunderlige'. Men alle ender i desillusjon. Hverken mystikken, kvinnene, askesen eller kunsten kan stille heltens lengsel. I all sin vitalisme kverner bøkene repeterende omkring *tilværelsens uutholdelige tomhet*. Erkjennelsen som implisitt synes å nedfelle

seg i romanene, er at den utopiske lengsel ikke lar seg oppfylle.

'De Visers Sten er den absolutte tomhet. Det er akkurat som kjernen i en råttet løk.'

Axel Jensen, *Ikaros*, s. 177

Med *Joacim* synes den unge outsider og eventyrer å ha kommet til veis ende. Helten er nå på god vei ut av ungdommen og i ferd med å bli kynisk. Spørsmålet er om det er mulig for forfatteren å utvikle denne heltetypen videre. Axel Jensen er kommet til et veiskille.

OBLIDOR-TRILOGIEN

Epp - opptakten

Epp kom ut i 1965, fire år etter *Joacim*, og representerte noe radikalt nytt i forfatterskapet. Handlingen er lagt til det sterile fremtidssamfunnet *Oblidor*. Axel Jensen har forlatt det selvbiografiske stoffet for beatromanene *Ikaros*, *Line* og *Joacim*. Den unge, himmelstormende helten med de store visjoner er detronisert. I sentrum står *Epp*, en smålig og selvopptatt pensjonist uten håp og drømmer.

'I Epp forekommer det meg at jeg er nådd så langt det er mulig i distanseringen av mitt jeg (...), men også den er en objektivisering av min egosentrisitet, og for så vidt en selvbiografisk roman.'

Axel Jensen 1967

I motsetning til de tidlige romanenes pikareske innslag og frodige stil er science-fiction-romanen *Epp* en oppvisning i trivialitet. Som de andre romanene er også *Epp* skrevet i jeg-form, men

nå med den inkarnerte dvergaktighet som forteller. Handlingen snegler seg av gårde rundt banale situasjoner som det å koke egg, mate gullfisk og titte på tapeter. Epp avskjærer seg fra kontakt med andre mennesker, og lever ut sine dypt fortrenge lengsler i forholdet til den kjøttetende planten Ili. Hans selv-sentrerte og forkrøplede perspektiv utleveres overbevisende gjennom et banalt og klisjefylt språk.

Epp skulle vise seg å bli starten på et prosjekt som det skulle ta 30 år å fullføre.

'Opptakten til det som muligens vil vise seg å være en håpløs oppgave, er Epp. I den nye roman vil jeg vise hvordan hele vårt liv leves i klisjeer. Istedenfor å gjøre sproget interessant ved å sprengre det, vil jeg benytte det i hele sin banalitet. Jeg vil dokumentere vår virkelighet som en ren sproglig fiksjon.'

Axel Jensen, 1967

At hovedpersonen ikke representerer noe ideal er åpenlyst for enhver. Dermed får fremstillingen et ironisk og humoristisk skjær. Boken er på samme tid en satire over selvopptatthet og kritikk av en automatisert kultur.

Også *Epp* fikk blandet mottagelse. Mange visste åpenbart ikke hva de skulle mene om boken. De fleste sentrale kritikerne i Oslo-avisene ga imidlertid boken god kritikk, blant dem Georg Johannesen i *Orientering*.

Unntaket var Odd Eidem i *VG*, som under overskriften 'Helvete i fremtidens Drammen' slaktet boken slik han også hadde slaget *Ikaros* og *Line*.

De norske kritikerne utenfor Oslo var

stort sett negative, blant andre Alfred Hauge i *Stavanger Aftenblad*, som i likhet med flere andre mente at ironien i boken manglet varme og menneskelighet.

Boken ble oversatt til en rekke språk, og fikk meget rosende omtale blant annet av den tyske forfatteren Hans Magnus Enzensberger i det svenske litterære tidsskriftet *BLM*. De positive kritikerne var særlig begeistret for det knappe og presise språket, gjennomføringen av det ironiske perspektivet, samfunnssatiren og bokens dels absurde, dels svarte humor. Også den unge Salman Rushdie kom over boken, og ble begeistret, noe han gir uttrykk for i forordet til Axel Jensens bok om Rushdies forfatterskap, *Gud leser ikke romaner* (1994).

'Det var i denne min første tid som forfatter at jeg tilfeldigvis kom over den engelske utgaven av Axel Jensens Epp, og til min fornøyelse ble trukket inn i Jensens vittige og originale fantasiverden. Det er umulig å si, etter alle disse årene, hvilken innvirkning denne lesningen hadde på meg, men jeg ble fullstendig oppslukt av hans Epp-verden.'

Salman Rushdie, 1994

MELLOM EPP OG LUL

Med *Epp* hadde Axel Jensen utmyntet et bilde på den tilværelsen hans outsider-helter fryktet mest av alt, det veltilpassede liv i tomhet og ensomhet uten håp og drømmer. Med outsider-bøkene hadde han latt sine helter utforske det vidunderliges umulighet, og var med *Epp* falt ned på den totale tom-

Georg Johannesen

SEKRIVES IKKE lenger politiske romaner i Norge. Den er blitt for lett og for billig. For lett fordi ord NATO, Vietnam, reklame, Gjerde, Morgenbladet, Gerhardsen, nesten med en stak hva vi mener. For billig fordi den moderne roman er u-dramatisk: det er ikke dundrende tragedier, det oss selv om bombene eks-

en tendensroman. I form av en grotesk satire over framtiden med en hovedperson som er blottet for liv og livsinnhold uten å vite det. Epp har arbeidet i tapetindustrien for den ble automatisert. Epp bor i hybelleilighet 1411 i blokk 982 i storbyen. Oblidor i framtidslandet Gambolia. Epp er sinnssyk. Epp synes selv at han er normal for Epp har til-

nister som kanskje har samme tapetmønster og på oppslagstavlen henger ennå etter 25 år Epps lille notis som ennå ingen har svart på: «Er De glad i tapeter? Prøv Epp i rom 1411. Vel møtt!». Epp har elters nok å gjøre. Epp koker egg. Epp spiser egg. Epp mater sin kjøttetende plante og skriver rapport over seg selv. Epp er fornøyd med Epps verden. Men naboen Lem er Epps store problem. Epp fornærmer og håner Lem, men Lem er like vennlig. Lem er etter Epps mening en

LDVERGENS ONDE VERDEN

med omeserna, fienden, som kaller «våre brødre i Om». Epp er for

da oppstår det feil i musikk-robotene også. Det blir vel for mange av dem, ja for mange omesere. Så mange ansikter, al-

svulstige stoffet er skjævet ut og det største oppgaver: å analysere mennesket og samfunnet i framtidens trollepell det som forstørret og formin-

Helvete i fremtidens Drammen

Vittig fremtidsroman

Axel Jensen:
EPP
Cappelen.

Axel Jensens nye roman tyder på at han ser med uro på en tendens i Uden til altfor ofte å bruke «tilpasningsøvnene» som en målestokk for sjelleg sunnhet, vel vidende som han synes å være om evnen like gjerne forut-

I over 20 år etter oppnåelse av sjonsalder har han nå hybel nummer 1411 i n bygget i bydelen for Hans lidenskaper c

st i hans men har erte barne- tte-eldinge de voksne — thvertfall nærdsitet og

ionisten

het og isolasjon, symbolisert ved hovedpersonen og hans forhold til omverdenen. Bevegelsen i forfatterskapet var tydelig: fra vitalisme og romantikk til modernisme og resignasjon, fra utopi til desillusjon.

Forventningene til Axel Jensen var fortsatt skyhøye. Men hadde han noe mer å si?

Etter *Epp* mottok han et femårig forfatterstipend (Abraham Woursells litteraturpris), og forsvant mer eller mindre fra den litterære offentlighet. Det tok ni år før han igjen var aktuell på bokmarkedet, etter en tid å ha eksperimentert med tegneserier (*Doktor Fantastisk*, 1972). I 1974 kom diktsamlingen *Onalila* og det kulturkritiske essayet *Mor India*. Noen år senere ga han ut to små bind selvbiografiske skisser, *Junior* (1978) og *Senior* (1979). I 80-årene ga han ikke ut bøker, men han annonserte ved en rekke anledninger at oppfølgeren til *Epp* var på trappene. Men den ble stadig utsatt.

Det var trolig mange årsaker til at det tok så lang tid før Axel Jensen igjen kom til å fullføre en roman. *Epp* var et kunstnerisk høydepunkt. Med bokens svært spesielle hovedperson og sin asketiske og ironiske form hadde Axel Jensen funnet et uttrykk som ikke kunne gjenstas. Etter salgssuksessene med outsiderromanene og den kunstneriske seieren med *Epp*, vokste også de litterære ambisjonene ytterligere.

'Det har vært mitt ikke helt bekjendte ambisjon å skape et univers: å by Vår Herre konkurranse.'

Axel Jensen etter publisering av

Oblidor-trilogien, 1995

Samtidig hadde han begynt å eksperimentere med hallusinogener, særlig LSD, og var lenge fanget inn av den psykedeliske utopis destruktive fristelser.

'Det var en så kraftig konfrontasjon og revolusjon for meg at jeg nok kom i en slags ubalanse og mistet noe av den kritiske sansen for en stund.'

Axel Jensen om LSD, 1994

'...EN STILLE, GRUVI FEELING'

Først et kvart århundre senere, i 1992, kom oppfølgeren. Med *Lul* gjorde Axel Jensen igjen et radikalt brudd. Som *Epp* er *Lul* en fortelling om et liv i Oblidor, fortalt av hovedpersonen selv, en analfabet prostituert. Men forfatteren lar *Epp* berette på et pertentlig, nærmest snerpete riksmål, gir han *Lul* en vulgær fremtidssjargong til rådighet – en slags syntese av anglifisert jazz-preik, moderne data- og byvankerspråk og grovt kjønnsprat.

Som de andre romanene er også *Lul* skrevet i jeg-form og uten avstand. Men i motsetning til *Epp* er den også uten ironi. Vi inviteres med andre ord til å kripe inn under silikonhuden til *Lul* og oppleve verden og 'livstrippen' gjennom hennes noe spesielle sosiolekt.

Mens Axel Jensen i *Epp* la fortellingen i munnen på en person med et forkrøplet og pervertert følelsesliv, ligger den i *Lul* hos en person med et forkrøplet og pervertert språk. Dermed blir *Lul* som *Epp* også en samfunnssatire.

Også i *Lul* her er tendenser i det moderne samfunn er trukket ut i sine ytterste konsekvenser.

'Lul er nettopp et offer for ultraprimitivisme og hyperteknologi, en ubehagelig og urovekkende kombinasjon som vi lever midt oppe i. Ta henne som en metafor på at vi er på ei ut av den 3000-årige episoden vi kaller skriftkulturen.'

Axel Jensen, 1993

Igjen dreier Axel Jensens roman seg om mangelen på mellommenneskelig kontakt og gode relasjoner. Her får relasjonsløsheten form i bildet av *Lul*, som forteller sin historie om seg selv ikke til et annet menneske, men til en datamaskin. Den menneskelige kommunikasjon er brutt fullstendig sammen.

SPÆJSA BORTESEIER?

Da *Lul* kom ut oppsto det igjen hissige debatt. 'Wow. Spæjsa borteseier' slår Fredrik Wandrup fast i Dagbladet i Luls språk. Han synes det 'svinger heftig' av boken, og spør retorisk om språket funker. Og svaret gir han selv: 'Et JA som gir gjenklang i kosmos!' Også i Dagens Næringsliv er anmelderen begeistret både for språket og samfunnssatiren.

Per Egil Hegge i Aftenposten, derimot, slakter boken, går inn i den moralske posisjon og beskriver språket som 'krampaktig ungsauslang'.

'Lesningen av denne krampaktige ungsauslang fra ingen ringere enn Lines og Epps skaper, gir noe av den samme mildt

bedrøvede stakkåndethet som når man ser litt for gamle menn danse med litt for unge damer. De prøver så godt de kan, men alle vet at de burde la være og at det ikke kan ende godt.'

Per Egil Hegge i Aftenposten, 1992

Aftenposten inviterte Hegge og Wandrup, representanten for de to ytterpunktene i kritikken, til samtale under tittelen 'Axel Jensen er bækk fra spæjs'. Posisjonene er imidlertid urokkelige. Hegge står på at 'Luls språk blir en barriere' og at boken som prosjekt er mislykket. Wandrup holder fast ved at språket svinger, at det gir jeggpersonen identitet for leseren og at boken som eksperimentet fungerer litt-rært.

Reaksjonene på *Lul* er påfallende like reaksjonene på Axel Jensens bøker fra 50- og 60-tallet. Aktørene er nye, men splittelsen mellom begeistring og moralsk indignasjon er den samme.

OG RESTEN STÅR SKRIVD I STJERNENE

Hvis vi nå vender tilbake til årets bok, *Og resten står skrivd i stjernene*, vil vi se at mottagelsen i noen grad bryter med dette mønsteret. De moraliserende røstene har nå forstummet, og kritikerne er gjennomgående mer reflekterende og entydig positive. Jan Erik Hansen i Aftenposten berømmer Axel Jensen som språkskaper og hører 'et desperat rop på vegne av den menneskelige verdighet' i romantrilogien.

Knut Faldbakken mener trilogien 'vil bli stående som et sentralt bokverk fra

vår tid' og gir den terningkast fem i VG. Ingrid Brekke i Klassekampen skriver at den er 'en vakker, humoristisk, klok og mangfoldig bok som gir leser gode timer og nye tanker'.

Det kan se ut til at Axel Jensen med sin nye roman har overvunnet splittelsen blant kritikerne. Dette kan nok ha flere grunner. En grunn kan være at han her har forlatt sin fortellerstrategien men én hovedperson i sentrum som også er forteller.

Og resten står skrivd i stjernene er i formen en antologi av selvbiografiske fortellinger, ført i pennen eller talt inn på data av Epp, Lul og andre beboere i blokk 982 i Oblidor. Dermed blir romanen som et kor av stemmer, fra de ville og vulgære til de pripne og pedantiske. Og forfatteren holder ikke spesielt streng kustus på noen av dem. De har alle sin særegne stemme, sitt eget språk, og får komme til orde på egne premiser. Dermed får også leseren større frihet, flere prespektiver å se verden i.

'Jeg har alltid villet skrive en roman som inneholder alt mellom himmel og jord.

Alle mine romaner er opplegg til en roman jeg kanskje aldri klarer å skrive.'

Axel Jensen 1967

Og romanen munner ut i skildringen av forholdet mellom Lul og Lem. Lul, som har pratet inn 'story'n om livstrippen sin' på datamaskinen Swiftmann, og Lem har lyttet begeistret til fortellingen.

"Jeg tror du har skutt gullfuglen, Lul," sa han. "Jeg er mildt sagt overveldet. Stoffet raser i deg med fruktbar

desperasjon. For å si det - og jeg sier det med navnhånden på hjertet - har jeg aldri lest noe lignende. Makkverk eller mesterverk? Hvem tør dømme?"

Datamaskinen er byttet ut med et menneske, en som lytter, en som forstår og blir begeistret. I Lem har Axel Jensen skapt den ideelle leser og kritiker, og dermed gjort *Lul* til en metaroman, en bok om forholdet mellom forfatter og leser. Samtidig er det også en bok om oppfyllelsen av en dyp lengsel, kanskje drømmen om den 'havn' og den 'far' Ikaros-helten søker mot, det som skal 'fylle tomheten og ensomheten'. 'Jeg er ikke aleine mer. Og da har jeg finni meninga', sier Lul.

'Lul og Lems kjærlighet er en vakker liten historie', skriver Ingrid Brekke i Klassekampen. Kanskje er det karakteristisk at når Axel Jensen endelig våger å la sine personer finne sammen, må det skje i en satirisk form. Men satiren kan ikke skjule den stripe av lys som skinner fra dette forholdet mellom de to.

Midt oppe i den språklige satiren vever Axel Jensen også inn en tynn tråd av livsalvor og undring. I det livsløpet Lul skildrer får også tanken på det menneskelige fellesskap og døden plass. Mot slutten av fortellingen 'fersker' Lul at hennes livsløp er ett blant mange, at hennes livshistorie er viklet inn i mange andres livshistorier, og at døden er alle fortellingens slutt. Samtidig er døden det de alle har felles. Men er da ikke livet noe mer enn dette? Her melder Lul pass:

Men alle er den samma story'n om veien som fører til Dumpen og

Axel Jensen er bækk fra spæjs

HARDT MOT HARDT: Per Egil Hegge, Aftenposten, (f.v.), og Fredrik Wandrup, Dagbladet

Aftenposten 17/11-92

Line, gamle Epp og Lul

Bok

Axel Jensen:
LUL (Til norsk fra oblidorsk ved Axel Jensen.)
Cappelen

Anmeldt av
PER EGIL HEGGE

Ideen bak Axel Jensens meget korte roman «Lul» er å skrive et annet språk enn gjengs norsk. Det har han klart:

«Nå fersker jeg at Kloni hadde et solid høl i hjelmen. Men jeg ferska det ikke da. Enda så septisk som jeg var på planen hans om å stoppe inn i skoa til Guvener Trent.»

Ungsau-slang

Men bortsett fra at dette avsnittet ikke omtaler hovedvirksomheten i stjernesystemet Oblidor hvor luksualud-

deret Lul driver sin geskjeft, greier det seg stort sett med å lese det.

Rasjonelt. Da har man fått med seg handlingen, språktonen, intrigen — alt unntatt det som Jensen kaller kompuleringen. Formodentlig er m-en satt inn som språk-gymnastisk øvelse og for å antyde at blant disse stjerner utfolder kjønslivet seg til tonefølgje. Det er også brukt mindre musikalske uttrykk.

Lesningen av denne krampaktige ungsauslang fra ingen ringere enn Lines og Epps skaper, gir noe av den samme mildt bedrøvede stakkåndethet som når man ser litt for gamle menn danse med litt for unge damer. De prøver så godt de kan, men alle vet at de burde la være og at det ikke kan ende godt.

«Makkverk eller mesterverk? Hvem tør dømma,» sier Lem til jeg-figuren Lul på planeten Oblidor i Axel Jensens nye roman, «Lul». 28 år etter «Epp» kom «fortsettelsen». Axel Jensen har omsider brutt sin berømte taushet. Vi har bragt sammen to som har sagt sin mening, Fredrik Wandrup, Dagbladet, og Per Egil Hegge, Aftenposten.

Folkekrematoret på Holbreins Plass.

Ovnen, som vi sier.

Resten?

Resten, Partner, står skrivd i stjernene. (s. 146)

Dermed hviler avslutningen på Oblidor-trilogien i en i hvert fall tilsynelatende forsonet harmoni som er ukjent i de tidligere bøkene.

Med Oblidor-trilogien har Axel Jensen gjennomført et romanprosjekt som mangler sidestykke i moderne norsk litteratur. I beatromanene hadde han latt språket og handlingen utfolde seg ekspansivt og i stort format. Men i stedet for å surfe videre på sitt stilistiske talent (og sin suksess), valgte han med Oblidor-trilogien å skrive ut fra en nærmest minimalistisk fortellerstrategi. Formatet er lite (tilsammen under 350 sider), rommet og rammen for handlingen er sterkt avgrenset (blokk 982 i fremtidssamfunnet Oblidor), og språket er disiplinert til det ytterste og skreddersydd for hver av hovedpersonene. Personene *blir* nærmest det språk de taler gjennom. Makkverk eller mes-terverk? Hvem tør dømme?

AXEL JENSEN-KULTUS

Til slutt noen ord om den Axel Jensen-kultus vi kan oppleve i norske medier. Allerede med sine først bøker ble Axel Jensen hett stoff i media. Gjennom utallige intervjuer i aviser og ukeblader bidro han bevisst eller ubevisst til å bygge opp et bilde av seg selv som inkarnasjonen av opprøreren og bohemien. For 50- og 60-årenes ungdom ble navnet Axel Jensen mer eller mindre

identisk med eventyr og frihet fra en klam borgerlig tilværelse. Og mediene deltok villig i dyrkelsen av denne eksotiske unge mannen.

'Ikke bare har Axel Jensen skrevet en oppsiktsvekkende bok, han er også et oppsiktsvekkende menneske. Han har haiket og jobbet seg fra sted til sted, som messegutt, fyrbøter, likvasker, syltetøy-rører, snusblander, vulkanisør og flasket-eller. Han har levd som eneboer i en grotte ved Middelhavet, loffet landeveien fra Italia via Bagdad til Arabia. Han var bare 20 år gammel da han begav seg inn i det øde og ville Sahara for finne De Visers Sten. Og allerede da hadde han lest mer og levd mer enn de fleste. Andres erfaringer duger ikke, for han har uroen i blodet, han er eventyrereren av Guds nåde.'

Norsk ukeblad, 1957.

Færre la merke til at Axel Jensens hektiske globetrottertilværelse og hans outsiderheltes grådighet på livet som han i stor grad identifiserte seg med var akkompagnert av noe annet, en lengsel mot fellesskap med andre mennesker, kanskje også et rop for å bli sett, lagt merke til, tatt på alvor. 'I Ikaros er det Axel Jensen som skriker i fistel hele tiden', uttaler han selv i 1967, etter at han har fått sine tre outsider-romaner litt på avstand. 'Outsiderens dypeste lengsel er å bli insider', uttaler han senere.

'Outsiderens dypeste lengsel er å bli insider. Men han kan ikke bli insider uten å knuse sitt ytre skall og da må han dø i forhold til sin posisjon. Det vil han ikke. Å gi opp sin posisjon er det totale neder-

lag det krever at han må innrømme at han er en helt normal person.'

'Det er outsidersens høyeste ønske å bli insider, men han vil helst bli det på sine egne premisser. Og det kan være vanskelig.'

Axel Jensen, 1991

Men media hadde og har behov for en eventyrer, en helt å drømme og skrive om. Etter at han ble aktuell med nye romaner 90-tallet er den journalistiske interessen for Axel Jensen som person fått et nytt oppsving. Journalister og andre har nærmest valfartet til hans hjem - og hans sykeleie. Det er gjort tv-reportasjer, skrevet bok og laget radiointervjuer om hans liv. Og perspektivet er hele tiden det samme. Den til vanlig aggressivt pågående journalist er overfor Axel Jensen merkelig ydmyk og lyttende, ja nærmest underkastende, og holder villig mikrofonen eller noterer beundrende når profeten taler og formidler deretter budskapet til alt folket. Det er en Axel Jensen-kultus i norsk kulturliv som er ganske unorsk.

Men det sier nok noe om mediens behov for personer som kan dyrkes. Men det sier nok også noe om Axel Jensens begavelse for å skape denne type relasjoner både til lesere, kritikere og medier. Man kan undres om ikke *forførreren* Axel Jensen i visse sammenhenger avleder oppmerksomheten fra *forfatteren*. Dette gjelder ikke bare for bildet av forfatteren i offentligheten, men også i litteraturhistorien.

MYTEN OG FORFATTEREN

I Willy Dahls bind av *Norges litteratur-*

historie fra 1975 er det personen og bohemen og ikke forfatteren som settes i sentrum. Axel Jensens forfatterskap blir tildelt tre sider, hvorav nærmere to fylles av illustrasjoner, bl a et helsides bilde av forfatteren med solhatt, åpen skjorte og glass i hånden, og et annet av forfatteren i hvit dandy-dress sammen med sin indiske ektefelle i sari. Noe lignende ser ut til å skje 20 år etter, i Øystein Rottens nyskrevne versjon av vår tids litteraturhistorie. Også her dominerer billedstoffet, med bl a et helsides nærbilde av forfatteren med skulderlangt hår.

Rottem velger også i 1995 å beskrive Axel Jensen som en moderne romantiker som søker seg vekk fra samfunnet.

'Han er ikke bare en antimaterialist, men også en antirasjonalist - en moderne romantiker som søker seg vekk fra samfunnet, på jakt etter mer autentiske livsformer, drevet av en higen etter Den Blå Blomst, De Visers Stein eller en kosmisk sannhet som sivilisasjonen har fortrent eller fornektet.'

Øystein Rottem om Axel Jensen
Norges litteraturhistorie, bd 6, 1995

Denne beskrivelsen kunne nok passe på 50-årenes Axel Jensen, men er en meget pussig beskrivelse av forfatteren av den modernistiske og samfunns-satiriske Oblidor-trilogien, den aktive debattanten på ja-siden i EU-kampen og mannen bak *Gud leser ikke romaner*, den nærmere 400 siders verket om Rushdies forfatterskap og kamp mot fatwaen. Det er dessuten en mannsalder siden det romantiske og utopiske

Bilder av forfatteren, her sammen med sin hustru Prathiba, får alltid bred plass i litteraturhistoriene.

ble avløst av desillusjon og fornyelse i Axel Jensens forfatterskap. Spørsmålet er om ikke myten om forfatteren her har spilt Rottem et puss, og har skygget for Axel Jensens radikale bidrag til norsk modernistisk romankunst.

Referanser:

Willy Dahl: *Vår egen tid*. Norges litteraturhistorie, bd 6 (Oslo: Cappelen, 1975).

Tom Eide: *Outsiderens posisjoner. Axel Jensens tidlige forfatterskap* (Oslo: Universitetsforlaget, 1991).

Jan Horne: Axel Jensen – et forfatterportrett (NRK TV, sendt 2.11.94).

Axel Jensen: *Og resten står skriod i stjernene* (Oslo: Cappelen, 1995).

Petter Mejlænder: Intervjuer med Axel Jensen (NRK-P2, 1995).

Jan Christian Mollestad: *Trollmannen i Ålefjær. Axel Jensen om Axel Jensen* (Oslo: Cappelen, 1993).

Øystein Rottem: *Fra Brekke til Mehren*. Norges Litteraturhistorie, bd. 6 (Oslo: Cappelen, 1995).

Spørsmål til diskusjon

1. Hva kan grunnen være til at mottagelsen av Axel Jensens bøker har vært så sprikende, alt fra hyldest til fordømmelse?
2. Hvilken utopi gjør Jensen seg til talsmann for tidlig i forfatterskapet?
3. Kan desillusjonstemaet hos Jensen ses i sammenheng med tilsvarende hos Hamsun og Solstad?

Tom Eide, f. 1951, er dr. philos. med avhandling om Axel Jensen. Han er forsker og koordinator for Norges forskningsråds etikkprogram. Kurslærer i Acem.

OLE NYGAARD

BOB DYLAN OG DET TRUEDE SELV

Psykologen Heinz Kohut skriver at de store kunstnerne i dette århundre har gjennomgått en stor tematisk dreining fra å skrive om det skyldige menneske til å skrive om det menneske som trues av selvoppløsning. De usammenhengende bildene vi møter i Bob Dylans «Mr. Tambourine Man» får ny mening i Kohuts perspektiv.

«Det er det understimulerte barn, det barn som ikke har fått nok respons, datteren som er frarøvet en idealiserbar mor, sønnen som er frarøvet en idealiserbar far, som nå er blitt paradigmer på menneskets sentrale problem i den vestlige verden. Det er dette barnets smuldrende, oppløste, fragmenterte, svekkede selv, og senere den voksnes skrøpelige, sårbare, tomme selv, som de store kunstnere i våre dager beskriver - gjennom tone og ord, på lerret og i sten - og som de prøver å helbrede. Den uordnede lyds musiker, poeten med det

LORENCE
UNDY

oppløste språk, maleren og billedhuggeren med den fragmenterte visuelle og taktile verden: De portretterer alle selvets oppløsning, og ved igjen å samle og omarrangere fragmentene prøver de å skape nye strukturer som besitter helhet, perfeksjon, ny mening,» skriver Kohut i boken «Selvets psykologi.

Rockemusikken har i liten grad vært analysert i det perspektivet Kohut trekker opp. Den har så mange andre elementer - melodi, rytme, farver, show - at selve den fragmenterte virkelighet den ofte uttrykker, mest har ligget i bakgrunnen som en mer ubevisst undertekst. Jeg tror likevel at denne underteksten har vært en vesentlig del av den tiltrekning rocken øver på moderne mennesker.

Sterkt kommer den oppløsningen Kohut beskriver, til uttrykk hos Bob Dylan, som er bredt anerkjent som den største av rockepoetene. Mest kjent er han trolig for det mer lettilgjengelige budskapet i protestviser som «Blowin' in the wind», «With God on our side», «Masters of war», osv.

Men egentlig tror jeg han har grepet langt dypere inn i vår samtids krise i sanger som «Mr. Tambourine Man», «It's all over now baby blue», «Rolling stone» osv. For å belyse det skal jeg gå nærmere inn på «Mr. Tambourine Man». Men før vi ser nærmere på sangen, er det viktig å være klar over at mange av Dylans tekster ikke følger vanlig «fornuft» og «logikk». Han kan derfor ikke leses, eller høres, bokstavelig. Man må heller føle og lytte seg frem til et mer diffust og emosjonelt budskap som skjuler seg bak tekster som ved

første blick kan synes nokså usammenhengende og til dels absurde.

«Mr. Tambourine Man», som kom i 1965, viser dette med all mulig tydelighet. Jeg leser sangen som uttrykk for et jeg uten fast fotfeste, i drift i en verden der det ikke finnes klare holdepunkter. Tilsynelatende er det en lett, optimistisk tone over sangen. Jeg-personen gjør ikke annet enn å henge seg på denne Mister Tambourine Man og skyver alt annet til side. Melodien og rytmen understreker den delvis bekymringsløse tonen. Mister Tambourine Man, som også er bilde på en kunstner («cast your dancing spell my way»), virker som et holdepunkt og en trøst i en ellers nokså sammenrast tilværelse. Men begynner vi å gå nærmere inn på teksten, strømmer et på med bilder av ensomhet i en tilværelse uten faste holdepunkter.

Jeg'ets eneste holdepunkt er en flyktig «Tambourine Man» som han i sin retningsløshet vil ha til å underholde seg og som han vil følge.

«Evenings empire» (1. strofe) kan ses som bilde både på et selv og en kultur i oppløsning («returned into sand»). «I have no one to meet» uttrykker ensomhet. «And that ancient empty street» uttrykker tomhet. «Too dead for dreaming» uttrykker håpløshet.

Drømmen er å bli med på «your magic whirling ship» (2. strofe) for å slippe vekk fra døde sanser og en følelsesløs kropp. Sangeren er rede til å gå hvor som helst, til å blekne hen, men vil heller danse til Mr. Tambourine Man.

Sangen fortsetter med bilder på oppløsning. Sterkest er avslutningsstrofen

Mr Tambourine Man

*Hey! Mister Tambourine Man, play a song for me,
I'm not sleepy and there is no place I'm going to.
Hey, Mister Tambourine Man, play a song for me,
In the jingle jangle morning I'll come followin' you*

*Though I know that evenin's empire has returned into sand,
Vanished from my hand,
Left me blindly here to stand but still not sleeping,
My weariness amazes me, I'm branded on my feet,
I have no one to meet
And the ancient empty street's to dead for dreaming.*

Hey! Mister Tambourine Man osv.

*Take me on a trip upon your magic swirlin' ship,
My senses have been stripped, my hands can't feel to grip,
My toes too numb to step, wait only for my boot heels
To be wanderin'.
I'm ready to go anywhere, I'm ready for to fade
Into my own parade,
Cast your dancing spell my way,
I promise to go under it.*

Hey! Mister Tambourine Man osv.

*Though you might hear laughin', spinnin', swingin' madly across the sun,
It's not aimed at anyone, it's just escapin' on the run
And but for the sky there are no fences facin'.
And if you hear vague traces of skipping reels of rhyme
To your tambourine in time, it's just a ragged clown behind,
I wouldn't pay it any mind, it's just a shadow you're
Seein' that he's chasing.*

Hey! Mister Tambourine Man osv.

*Then take me disappearin' through the smoke rings of my mind,
Down the foggy ruins of time, far past the frozen leaves,
The haunted, frightened trees, out to the windy beach,
Far from the twisted reach of crazy sorrow.
Yes to dance beneath the diamond sky with one hand waving free,
Silhouetted by the sea, circled by the circus sands,
With all memory and faith driven deep beneath the waves,
Let me forget about today until tomorrow.*

Hey! Mister Tambourine Man osv.

hvor sangeren vil forsvinne gjennom sitt eget sinns røkringer, gjennom tidens fåkete ruiner, langt fra en dødstruet natur, ut til en svalende strand, ute av rekkevidde for vanvittig sorg. All som gjenstår er dansen og glemselen. Bare øyeblikkets opplevelse gir mening i en skremmende og gal verden.

På noen korte strofer beskriver Dylan den moderne tids verdikrise og selvoppløsning. Bildene er mettet av fortvilelse og retningsløshet. Jeg tror det var det som traff så mange unge i den omformingens tid 60-tallet var. Mange prøvde desperate løsninger som stoffmisbruk og ekstreme politiske og religiøse retninger for å finne sammenheng og mening. Det var ikke få som grunnstøtte på sin ville ferd gjennom hallusinasjoner og ideologisk rus.

Dylans sang har av mange vært sett

på som beskrivelse av en rus. Selv tilbakeviser han det, og med rette, tror jeg, selv om den også har elementer av rusens enkle og ubekymrede univers. «Mr. Tambourine Man» er nok heller en fantasirik beskrivelse av den krise mennesket havner i når den kulturelle og psykologiske grunn svikter. Dylan beskriver situasjonen intuitivt, gjennom bilder. Slik ble budskapet fanget opp av samtiden. Han skapte gjenkjennelse hos millioner av unge, og eldre, som var i ferd med å bryte opp, men ikke hadde funnet noe nytt, fast ståsted.

Slik sett kan Bob Dylan ses i sammenheng med kunstnere som Picasso og Eugene O'Neill, dramatikerens som i dramaet «The Great God Brown» lar Brown si: «Mennesket fødes istykkerrevet. Det lever for å sammenføre stumpene. Guds nåde er limet.»

DARBAR

INDISK RESTAURANT

Eneste indiske restaurant i Oslo som er anbefalt
av : - Amerikansk Europa-guide
- USE IT - Oslo Turistguide
Aftenposten skriver: "Kanskje den beste vegetar-
restauranten i Norden".

Eneste indiske restaurant med så mange
spennende vegetarretter - også uten løk
og hvitløk.

Rimelige priser - Ta med hjem service!

Velkommen

Åpningstider:

Kl. 16.00 - 23.00, søn. 14.00 - 23.00
3 min. gange fra Tøyen T-bane.

Smedgt. 49

0165 Oslo

(inng. Jens Bjelkesgt.)

Telefon 22 67 47 04

BREEN CONSULT AS

- Regnskap
- Lønn
- Forretningsførsel for boligsameier
- Personlig service
- Konkurransedyktige priser

Våre klienter er: • Små og mellomstore bedrifter
 • Boligsameier

Hos deg eller meg? • Oppdrag kan også utføres ute
 hos klienter
 • Fast etter behov eller som vikar

Ring 22 52 45 65 • Vi kommer gjerne og drøfter løsninger

TERJE NILSSEN

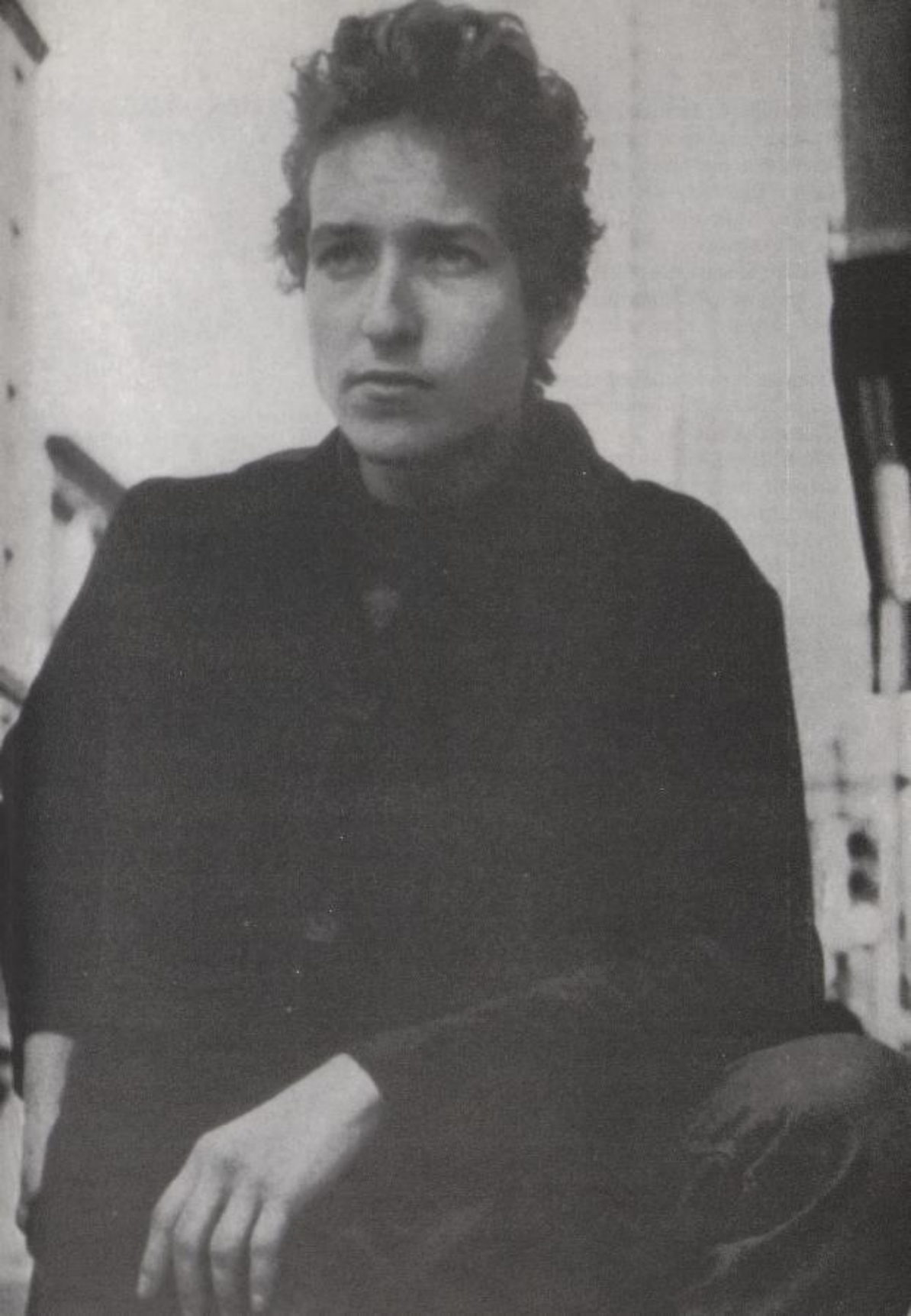
NO DIRECTION HOME

Bob Dylans lyrikk

Det er et tidssprang på nesten 30 år mellom «Like a rolling stone» der Bob Dylan synger at det er «no direction home og «Series of Dreams» der han hevder at «there's no exit in any direction except the ones that you can't see with your eyes». De som søker etter den eksistensielle grunn-tonen i Dylans diktning, finner den her- i enkeltindividets endeløse jakt etter en retning, en mening eller til og med etter frelse. Dylan søker i religion, i filosofiske betraktninger, og ikke minst hos kvinner. Dylan er nesten fanatisk i sin tro på at kvinnen kan gi ham «shelter from the storm». Men han er ytterst

ustabil i sin religiøse overbevisning, skeptisk til filosofiske tendenser og retninger, og kvinnene kommer og går. Tilbake står den ensomme romantiker og venter på at hans skip skal komme inn.

I denne artikkelen skal jeg forsøke å belyse de viktigste bestanddelene i Bob Dylans lyrikk, forsøke å gi et bilde av hans forestillingsverden, og ved hjelp av noen sanger, gi et bilde av hva slags lyriker Dylan egentlig er. Bob Dylans produksjon er stor - og ujevn. Hans 40-talls originalplater varierer svært både hva form og innhold angår, fra de mest beske samfunnskritiske «protestviser» via både banale og intrikate kjærlighets-sanger til total-surrealistiske betraktninger. Disse 3 kategoriene løper gjennom hele hans produksjon, Dylan er like trofast samfunnskritiker som surrealist.

I tillegg er han mer eller mindre oppfinner av en prosa-lyrisk sjanger, mininoveller (road-movies) i lyrisk form. Som lyrikk betraktet er ikke protestvisene spesielt spennende, og kjærlighetssangene skal jeg komme tilbake til, men både minovellene og de surrealistiske sangene fortjener litt spesiell omtale, de første fordi de er svært originale i sin form, de andre primært fordi de er svært morsomme, en egenkap nokså sjelden forbundet med Dylans diktning.

Mini-ovellene er lyriske i sin form, men er egentlig lange, fortellende kjærlighetshistorier der temaene er flukt, svik, tapt eller nesten-tapt kjærlighet. Hovedpersonene er på konstant flukt fra samfunnet, skjebnen og hverandre. Det er i all hovedsak i sin senere produksjon Dylan har perfektionert denne sjangeren. Markante eksempler er *Idiot Wind*, *Tangled up in Blue*, *Romance in Durango* og *Changing of the Guards*. En gang iblant kombinerer han elementer fra alle sine forskjellige kategorier der hans visuelt/filmatiske billedbruk kommer tydelig frem, som f.eks. i den flotte *Brownsville Girl* (fra et ellers likegyldig album - *Knocked-out, loaded.*) *Brownsville Girl* er en lang, halv-realistisk flukt/kjærlighetshistorie som til tider foregår på den fattige amerikanske landsbygda og til dels på en film som fortelleren til dels ser på og til dels deltar i. (Well there was this movie I'd seen one time/Something about that movie though, I don't know why I was in it, or what part I was supposed to play). Den surrealistiske stemningen forsterkes gjennom at deler av historien

fortelles som en dialog mellom forteller og et ytterst sarkastisk bakgrunnkor.

SURREALISME

Dylan har såpass mange rent surrealistiske sanger at de innenfor hans produksjon representerer en egen kategori. I disse sangene forsvinner ethvert krav til indre logikk, setting, tidsbegrep og handlingsmønster. Disse diktene har intet tema, og er heller ikke ment å bli forstått, men derimot sett i og med at bildene farer forbi som drømmelignende øyeblikksinntrykk - ekspresjonistiske mosaikker. Noen sanger peker seg ut: *Rainy Day Women No 12 & 35*, *Maggie's Farm* og *Subterranean Homesick Blues*. Men selve perlen er *Stuck inside of Mobile with the Memphis Blues Again*. Sangen er en veldig typisk Dylan-collage med ett ytterst sammensatt persongalleri som utsetter fortelleren for de merkeligste prøvelser og opplevelser, og hvor han til slutt ender opp med å spekulere over hvor mye han må betale for å slippe å gå igjennom alt en gang til. Og det er ikke småtterier han utsettes for: Postkontoret er stjålet, en jernbanemann røyker øyelokkene hans, bestefar dør etter å ha startet en brann i hovedgata og skutt den full av hull. Han blir forbannet av en prest med 10 kg overskrifter stiftet til brystet, og etter å ha blandet *Texas Medicine* og *Railroad Gin*, synes han at menneskene blir styggere og at han mister ethvert tidsbegrep.

Hvis man er svært opptatt av å rubrisere Dylan som lyriker, kan man med fullgod dekning beskrive ham som en kjærlighetsdikter, siden en så stor del av

hans produksjon er viet forholdet til kvinner. Mange av sangene hans er rene hyldningssanger til kvinnen, men det er i hans utallige oppbruddsviser at hans kvinnesyn kanskje kommer tydeligst frem. I disse oppbruddssangene er Dylan svært mild i tonen. Han er ikke ute etter å plassere skyld (There's no need for anger, there's no need for blame) (Farewell Angelina), og i One too many Mornings synger han: You are right from your side, I'm right from mine. Til og med i den ellers ytterst krasse Idiot Wind der Dylan i slutten av hvert vers nesten korsfester sin eks-kjæreste, er han nøye med å plassere skylden på begge i avslutningen: We are idiots babe, it's a wonder we can even feed ourselves.

Det er ytterst sjelden at Dylan er åpenbart bitter i beskrivelsen av et kjærlighetsforhold, men det er han til gagns i sangen Dirge: I hate myself for loving you and the weakness that it shows, you were just a painted face on a trip down suicide road. Men forøvrig er Dylans kvinner gåtefulle, mystiske heltinner, vesener som både blir beundret og lengtet etter, som de kvinnelige hovedpersonene i Sad-eyed Lady of the Lowlands, Isis, Romance in Durango og Sweetheart like you. Som nevnt innledningsvis kan de til og med representere selve redningen: Et vers fra den før nevnte Shelter from the Storm kan hjelpe til å illustrere dette: I was burned-out from exhaustion, buried in the hail, Poisoned in the Bushes, an' blown out on a trail Hunted like a crocodile, ravaged in the Corn, -Come in she said, I'll give you shelter from the Storm.

Ballad of a Thin Man

You walk into the room
With your pencil in your hand
You see somebody naked
And you say, 'Who is that man?'
You try so hard
But you don't understand
Just what you'll say
When you get home

Because something is happening there
But you don't know what it is
Do you, Mister Jones?

You raise up your hand
And you ask, 'Is this where it is?'
And somebody points to you and says
'It's his'
And you say, 'What's mine?'
And somebody else says, 'Where what is?'
And you say, 'Oh my God
Am I here all alone?'

Because something is

You hand in your ticket
And you go watch the geek
Who immediately walks up to you
When he hears you speak
And says, 'How does it feel
To be such a freak?'
And you say, 'Impossible'
As he hands you a bone

Because something is

You have many contacts
Among the lumberjacks
To get you facts
When someone attacks your imagination
But nobody has any respect
Anyway they already expect you
To just give a check
To tax-deductible charity organizations

You've been with the professors
And they've all liked your looks
With great lawyers you have
Discussed lepers and crooks
You've been through all of
F. Scott Fitzgerald's books
You've very well read
It's well known

Because something is

Well, the sword swallower, he comes up to you
And when he kneels
He crosses himself
And then he clicks his high heels
And without further notice
He asks you how it feels
And he says, 'Here is your throat back
Thanks for the loan'

Because something is

Now you see this one-eyed midget
Shouting the word 'NOW'
And you say, 'For what reason?'
And he says, 'How?'
And you say, 'What does this mean?'
And he screams back, 'You're a cow
Give me some milk
or else go home'

Because something is

Well, you walk into the room
Like a camel and then you frown
You put your eyes in your pocket
And your nose on the ground
There ought to be a law
Against you comin' around
You should be made
To wear earphones

Because something is happening there
But you don't know what it is
Do you, Mister Jones?

Dylan kan i mange av sine sanger være åpenbart appellativ som i sine tidlige protestviser, og like mange ganger er sangene av rent fortellende karakter der forfatter/forteller-holdning er mer eller mindre uviktig. Dette er imidlertid ikke tilfelle når det gjelder Dylans beste dikt. Disse er preget av en umiskjennelig dylansk intensitet/nærhet. Det er i disse sangene at Dylan viser sitt mesterskap som lyriker. Jeg skal forsøke å belyse dette med noen eksempler:

BALLAD OF A THIN MAN (1965)

Denne sangen er finne på et av Dylans fineste album fra hans tidlige produksjon - Highway 61 Revisited, og innehar alle de klassiske dylanske særtrekk - den spesielle settingen, persongalleriet og den surrealistiske stemningen. I denne sangen befinner vi oss i et typisk Dylan-land befolket med like typiske Dylan-skikkelser: Sverdslukere, dverger, spedalske og «side-show-freaks». Selv om sangen inneholder atskillige spark til amerikansk vellykkethet, er temaet den totale fremmedgjøring, et svært så gjennomgående tema hos Dylan.

Hovedpersonen i sangen blir uten videre kastet inn i en situasjon han ikke kan forstå noenting av, et slags kafkask mareritt der han naken og alene blir konfrontert med de underligste skapninger, og der hans trygge verden blir latterliggjort og ironisert over.

Den totalt absurde dialogen i vers to må virke skremmende nok på hovedpersonen (Oh, my God am I here all alone?), men det er for ingenting å regne mot det som skjer ham senere der sverdslukeren takker ham for lånet av strupen hans,

og den enøyde dvergen skriker: You're a cow, give me some milk, or else go home.

Og det er i dette kontrastbildet av det blottstilte nåtidsmenneske med en virkelighet han er ute av istand til å forstå som gir diktet sin kraft. I disse marerittliknende omgivelsene ser vi eksempler på Dylans nesten filmatiske billedbruk.

SEÑOR (TALES OF YANKEE POWER)

Denne sangen er fra Street Legal og har tematiske likhetstrekk med Ballad of a Thin Man, men er langt mørkere i grunn-tonen og inneholder enda flere særtrekk når det gjelder Dylans måte å skrive på. Settingen her er det amerikansk/meksikanske grenseland, hvor Dylan legger mange av sine historier. Den meksikanske fortelleren aner ikke hvor de er, hvor de skal, hvem/hva de venter på, og hans tydeligvis amerikanske følgesvenn hverken kan eller vil gi ham noen svar.

Sangen inneholder et typisk Dylan-virkemiddel: «Handlingen» på det ytre plan blir avbrutt at fortellerens tanker og forestillinger om helt andre forhold - her blir meksikanerens desperasjon forsterket av han apokalyptiske visjoner som vi finner i tredje og femte vers. I disse vrimler det av Dylan-skapninger: En mystisk kvinne med et jernkors rundt halsen, orkestre som spiller på tomme plasser, vognlaster med tåper fastlåst i magnetfelt, og en sigøyner som skremmende kan forsikre: Son, this ain't no dream, it's the real thing.

Temaet her er igjen fremmedgjøring, men i tillegg stiller Dylan spørsmål om hva/hvor den egentlige virkelighet er.

Señor

(Tales of Yankee Power)

Señor, señor, do you know where we're headin'?
Lincoln County Road or Armageddon?
Seems like I been down this way before.
Is there any truth in that, señor?

Señor, señor, do you know where she is hidin'?
How long are we gonna be ridin'?
How long must I keep my eyes glued to the door?
Will there be any comfort there, señor?

There's a wicked wind still blowin' on that upper deck,
There's an iron cross still hanging down from around her neck.
There's a marchin' band still playin' in that vacant lot
Where she held me in her arms one time and said, 'Forget me not'

Señor, señor, I can see that painted wagon,
I can smell the tail of the dragon.
Can't stand the suspense anymore.
Can you tell me who to contact here, señor?

Well, the last thing I remember before I stripped and kneeled
Was that trainload of fools bogged down in a magnetic field.
A gypsy with a broken flag and a flashing ring
Said, 'Son, this ain't a dream no more, it's the real thing.'

Señor, señor, you know their hearts is as hard as leather.
Well, give me a minute, let me get it together.
I just gotta pick myself up off the floor.
I'm ready when you are, señor.

Señor, señor, let's disconnect these cables,
Overturn these cables.
This place don't make sense to me no more.
Can you tell me what we're waiting for, señor?

Ved hjelp av den ytre handling og fortellerens visjoner skapes en intens undergangsstemning, og fortelleren er etterhvert desperat nok til å gjøre hva som helst:

Senor, senor, let's disconnect these cables, overturn these tables.

FAREWELL ANGELINA

Denne sangen er typisk for Dylans mange oppbruddssanger, og temaet er gitt i tittelen - et farvel til en kjæreste. Dylan bruker det skiftende været som grunnmetafor for å beskrive utviklingen mellom partene. Grunntonen i diktet er svært mild, men dette står i skarp kontrast til billedbruken som indikerer at noe har gått fullstendig galt: Kronens klokke er stjålet av banditter, skjeløyde pirater skyter med avsagde hagler på tombokser, maskingeværene smeller og umennesker fester tidsbomber til urvisere.

Det er i dette spenningsfeltet mellom den tilsynslatende lette oppbruddsstemningen og de kaotiske og iblant truende bildene at diktets fortettede atmosfære skapes.

I AND I

Av Dylans senere produksjon er det spesielt 3 album som utmerker seg: *Blood on the Tracks* fra 1975, *Street Legal* fra 1978 og *Infidels* fra 1983. Noe helhetelig album har Dylan aldri utgitt (selv ikke kultplatene *Blonde on Blonde* kan få den betegnelsen), men de 3 ovennevnte plattene inneholder noen av hans aller fineste dikt - *Blood on the Tracks* med *Tangled up in Blue* og *Idiot Wind* og *Street Legal* med *Changing of the*

Guards og *No Time to think*.

Men sitt høydepunkt som lyriker når Dylan kanskje i *Infidels* med den monumentale *Jokerman*, den bittersøte *Sweetheart like you*, og altså *I and I* som representerer det fineste og mest typiske i Dylans poesi.

I dette diktet er settingen/handlingen svært liketil: Ytre sett dreier det seg om en mann som betrakter sin sovende elskede og som bestemmer seg for å gå en tur med sine betraktninger. Diktet foregår på 3 plan - fortellerens forhold til den sovende kvinnen, hans betraktninger over de situasjoner/mennesker han møter underveis og hans refleksjoner over sin egen fortid og sin egen situasjon.

På slutten av diktet glir alle disse forholdene over i hverandre. Det realistiske bildet oppløses - plutselig er det «noontime» og fortelleren oppsummerer for seg selv: *Someone else is speaking with my mouth But I'm listening only to my heart I make shoes for everyone, even you And I still go barefoot.*

Og midt oppe i det hele strever fortelleren med dobbeltheten i sin natur - den ene delen som ikke kan tåle å se den andre. Det er i denne korte, komprimerte, men samtidig vakre og kompliserte historie at Dylan viser sitt poetiske mesterskap.

HVA SLAGS LYRIKER?

I og med at hans produksjon spenner så vidt, kan det være vanskelig å gi noe entydig svar på dette, men noen holdpunkter kan vi finne. For det første må det erkjennes at Dylan ikke tilhører noen tradisjon - rockepoesien er bare litt over

Farewell Angelina

Farewell Angelina
The bells of the crown
Are being stolen by bandits
I must follow the sound
The triangle tingles
And the trumpets play slow
Farewell Angelina
The sky is on fire
And I must go.

There's no need for anger
There's no need for blame
There's nothing to prove
Ev'rything's still the same
Just a table standing empty
By the edge of the sea
Farewell Angelina
The sky is trembling
And I must leave.

The jacks and the queens
Have foresaked the courtyard
Fifty-two gypsies
Now file past the guards
In the space where the deuce
And the ace once ran wild
Farewell Angelina
The sky is folding
I'll see you in a while.

See the cross-eyed pirates sitting
Perched in the sun
Shooting tin cans
With a sawed-off shotgun
And the neighbors they clap
And they cheer with each blast
Farewell Angelina
The sky is changing color
And I must leave fast.

King Kong, little elves
On the rooftops they dance
Valentino-type tangos
While the make-up man's hands
Shut the eyes of the dead
Not to embarrass anyone
Farewell Angelina
The sky is embarrassed
And I must be gone.

The machine guns are roaring
The puppets heave rocks
The fiends nail time bombs
To the hands of the clocks
Call me any name you like
I will never deny it
Farewell Angelina
The sky is erupting
I must go where it's quiet.

30 år gammel og Dylan er praktisk talt dens grunnlegger.

Temperamentsmessig er Dylan blitt sammenliknet med de opprørske romantikere fra begynnelsen av forrige århundre, men Dylan er samtidig et barn av vår etterkrigstid.

Men, hvis vi velger å se bort fra hans tidlige samfunns-kritiske sanger, finner vi i all hovedsak en romantisk dikter. Dylan er egentlig både anti-intellektuell og antifilosofisk. Han spiller i sine dikt atskillig mer på følelser, stemninger og øyeblikksopplevelser enn facts og logiske sammenhenger.

Hans romantiske grunnsyn nedfelles i denne konstante leting eller retning og mening. Hvor kan vi så finne Dylan?

Han antyder et svar selv i sangen When the night comes falling from the sky: You will seek me and you'll find me in the Wastelands of your mind. Og høyst sannsynlig er det der vi finner vår generasjons største samtidspoet.

Terje Nilssen, f. 1947, er cand. mag. og arbeider ved Wang handelsskole og gymnas i Oslo.

ACEM sommerkurs '96

Din beste ferieuke - et sommerkurs! Du kan velge mellom tre steder og fem kurs!

Sommerkurs i ACEM er et møte mellom mennesker og et møte med deg selv. Sommerkurs er dager med besinnelse og lek, hvile og engasjement, ferie og fornyelse. Enten du mediterer regelmessig eller bare av og til, enten du nettopp har lært meditasjon eller holdt på i mange år, i fellesskapet på sommerkurs er det rike impulser å hente.

Kurs i Sverige, Danmark eller Norge - velg det som passer deg.

Kursene arrangeres forskjellige steder og har forskjellig profil.

Fordypelseskurs på Skaugumåsen i Asker fredag 5. - søndag 14. juli

Fyn i Danmark lørdag 13. - lørdag 20. juli

Bona i Sverige fredag 19. - søndag 28. juli

Skaugumåsen i Asker fredag 26. juli - lørdag 3. august

Internasjonalt studentsommerkurs på Skaugumåsen i Asker lørdag 3. - søndag 11. august

På alle kurs, unntatt fordypelseskurset, er det mulig å lære å meditere.

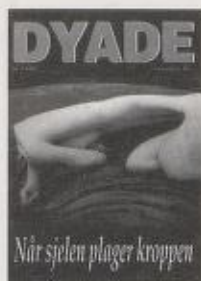
For nærmere informasjon kontakt:

ACEM

**Postboks 2559 Solli
0202 Oslo**

**Telefon 22 83 04 83
Telefax 22 83 18 31**

Her er noe av DYADE-biblioteket:

Nr. 2/93: NÅR SJELEN PLAGER KROPPEN
Finnes fibromyalgi? Eller er symptomene uttrykk for at vi gjør livssmerte til kroppssmerte? Et DYADE om forholdet mellom kropp og sinn. Blir brukt i undervisning.

Nr. 3/93: VELLYST OG LIDELSE
Det første norske temanummer om Marcel Proust og hans gigantroman *På sporet av den tapte tid*. Her beskrives eksistensiell uro så du kjenner det langt inn i kroppen. Tema er det moderne menneskes livssmerte, dets angst og fravær av stabilitet.

Nr. 2/93: ROBERT BLY OG DEBATTEN OM MANNEN
Robert Bly bringer nye dimensjoner og nytt engasjement inn i feltet. I dette nummeret ser vi på debatten han utløser om Mannen og hva den forteller både om Norge og dagens utfordringer - for begge kjønn

Nr. 2/93: FRISKOLENE - EN PLAGE?
Hvor lenge kan vi fortsette å være enhetskultur helt for oss selv i en stadig mer internasjonalisert og mangfoldig verden? Hvor lenge har vi råd til å gjøre livet surt for grupper som kunne ha bidratt til å fornye norsk kultur i møtet med ei ny tid?

Finnes det noe balansert om genteknologi på norsk? Noe om mentalitetshistorie? Har noen foretatt en analyse av et fenomen som Rosenborg Ballklubb? Perspektiver på Acem-meditasjon? Noe lett tilgjengelig om markedsøkonomi? Om Kirkens forhold til moderne psykologi? Du finner det i DYADE-biblioteket.

BLI DYADE-ABONNENT, DU OGSÅ

Da blir du med i det noen har kalt Norges billigste bok-klubb.

Vi samler ikke artikler om ulike temaer i heftene.

Hvert nummer av Dyade belyser et tema grundig.

En årgang blir dermed et lite bibliotek.

Finnes det noe lett tilgjengelig om mentalitetshistorie på norsk?

Har noen stilt spørsmålet om hvor det er blitt av ondskapen i dagens barnelitteratur? Trenger du en balansert innført i genteknologi? Eller markedsøkonomi.

Har du lyst til å lese en skikkelig analyse av Dagsrevyen? Vil du undersøke det russiske? Er du nysgjerrig på araberne? Kineserne? Japanerne?

Du finner det i DYADE!

Skikkelig reflektert - men ikke innfløkt sprenglærd.

DYADE dyrker ikke moten. Derfor blir heller ikke temanumrene uaktuelle.

Jeg bestiller:

- Abonnement på Dyade
4. nr. pr. år kr. 160,-
- Bok om Acem-meditasjon
"Stillhetens psykologi" kr. 100,-
- Boken "Personlig produktivitet" kr. 145,-
- Boken "Studieglede" kr. 115,-
- Kursbrosjyre for Acems kursvirksomhet
(gratis)

Følgende temahefter av Dyade:

.....
.....
.....
.....

Navn:

Vei/Gate:

Poststed:

BREV

Kan sendes
ufrankert i
Norden.
Adressaten
vil betale
porto.

SVARSENDING

AVTALE NR. 126000/95PB

DYADE

Postboks 2559, Solli

N-0202 OSLO

NORGE

DU KAN FORANDRE DEG

ACEMS KOMMUNIKASJONSKURS

15. TIL 23. JUNI 1996

Et meget godt tilbud for deg som søker innsikt og forandring
Du inviteres til en kompetansehevende og berikende
utforskning av din egen og andres psykologi.

Mange rapporterer om mer tilfredsstillende relasjoner på jobb
og i privatliv. Om bedre evne til ledelse, samarbeid og
konflikthåndtering.

Kursets faglige leder er lege og psykolog Are Holen
Andre ledere: Maria Gjems-Onstad, klinisk psykolog
Carl Henrik Grøndahl, programredaktør NRK
Ole Gjems-Onstad, professor i skatterett

Acems kommunikasjonskurs er utviklet gjennom 30 år.
Åpent for alle og krever ingen forkunnskaper.

Mer informasjon tlf 22 83 04 83, fax 22 83 18 31
e-post: Acem@sn.no

I S S N 0332-5792

BLAD

DYADE

Postboks 2559

Solli

0202 Oslo

Farlig og fascinerende

Dette Dyade tar deg inn i drømmenes fascinerende og farlige verden. Ikke inn i nattens drømmer. Ikke inn i dagdrømmerier. Nei, inn i noen av de drømmer som er rettesnorer for våre liv, de forestillinger vi har om hvordan livet helst burde være. Vi skriver mest om hva som skjer når drømmene «tar av», mister kontakten med virkeligheten, fyller tomhet eller fører inn i ekstreme livsvalg. Men også om forsoning og ny mening. Henrik Ibsen, Knut Hamsun, Dag Solstad, Axel Jensen og Bob Dylan er vårt materiale.

Vi lever i en tid som er lite preget av store drømmer og visjoner. Det begynner å bli lenge siden en av de nye franske filosofene sa noe sånt som at «Gud er død, Marx er død og jeg har det ikke særlig bra jeg heller». Så hvorfor skrive om drømmer? Fordi de ikke er borte. Fordi de lever som en understrøm i oss. Fordi vi igjen og igjen fanges og forføres, tror sterkt og kolliderer med virkeligheten. Alle er vi i slekt med Peer Gynt. Dyade utforsker dette vanskelige livsfeltet.

DYADE MR. 4 1995

Nat. drommer Billir. drommer